Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské sociální práce

Diplomová práce

2020

Marie Jelínková

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské sociální práce

Sociální politika a sociální práce

Marie Jelínková

Zapojení mladých lidí s mentálním postižením do života univerzity

Diplomová práce

vedoucí práce: doc. PaedDr. Tatiana Matulayová Ph.D.

2020

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně, a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci 15. března 2020

…….

Marie Jelínková

Diplomová práce vznikla v rámci projektu IGA_CMFT_2019_007 Inovace sociální práce s rodinou. Ráda bych zde poděkovala všem, kteří jakkoli přispěli k obsahu této diplomové práce, bylo mi ctí se s nimi setkat i spolupracovat. Velký dík pak patří doc. PaedDr. Tatianě Matulayové Ph.D., za její vedení a podporu, které se mi od ní po celou dobu naší spolupráce, a také mého studia na UPOL, dostávalo. Také děkuji své rodině, která je pro mne zdrojem nekonečné podpory a inspirace.

Obsah

Úvod ... **9**

1. Inkluze a lidé s mentálním postižením v ČR. ... **4**

1.1 Pohled na člověka s mentálním postižením. ... 11

1.2 Bariéry sociálního začleňování lidí s mentálním postižením v ČR. ... 14

1.3 Přístup k lidem s mentálním postižením V ČR. ... 16

1.4 Vzdělávání v oblasti sociální práce a cílová skupina lidí s mentálním postižením. ... 18

Shrnutí ... 24

2. Inkluzivní vzdělávání v ČR ... **25**

2.1 Inkluzivní vzdělávání obecně ... 25

2.2 Specifika mentálního postižení v rámci školské/společenské inkluze ... 28

2.3 Inkluzivní vzdělávání na vysokých školách v ČR ... 29

2.4 Projekt ICLIFE ... 31

3. Metodologie výzkumu ... **32**

3.1 Výzkumný problém a výzkumná otázka ... 33

3.2 Metoda výzkumu ... 34

3.3 Zpracování získaných dat ... 38

4. Zapojení osob s mentálním postižením do života univerzity ... **39**

4.1 Hodnocení projektu ICLIFE z pohledu osob pracujících s lidmi s mentálním postižením 39

4.1.1. Výzkumný soubor – sociodemografické charakteristiky komunikačních partnerů. 39

4.1.2 Situace osob s mentálním postižením v ČR. ... 39

4.1.3 Vnímaný přínos projektu ICLIFE. ... 41

4.1.4 Vnímaná rizika projektu ICLIFE. ... 42

4.2 Hodnocení projektu ICLIFE z pohledu zaměstnanců UPOL zapojených do projektu. ... 45

4.2.1. Výzkumný soubor – sociodemografické charakteristiky komunikačních partnerů. 45

4.2.2. Očekávání od projektu ICLIFE. ... 45

4.2.3. Hodnocení cílů projektu ICLIFE před zahájením projektových aktivit. ... 47

4.2.4. Vnímaný možný přínos pro fakultu před zahájením projektových aktivit. ... 48

4.2.5. Zkušenost se skupinou lidí s mentálním postižením před zahájením projektu ICLIFE ... 48

4.2.6 Přínos projektu ICLIFE. ... 48

4.2.7. Změna na UPOL. ... 50

4.2.8. Zásadní zjištění dotazovaných v souvislosti s projektem ICLIFE. ... 51

Shrnutí ... 53

4.3 Hodnocení projektu ICLIFE studenty aktivně zapojenými do projektových aktivit ... 54

4.3.1. Výzkumný soubor – sociodemografické charakteristiky komunikačních partnerů. 54

4.3.2. Obavy se spolupráce s osobami s mentálním postižením před zahájením projektových aktivit ... 54

4.3.3. Přínos projektu ICLIFE pro studenty zapojené do projektových aktivit 55
4.3.4. Motivace pro budoucí práci sociálních pracovníků s cílovou skupinou osob s mentálním postižením 55
4.3.5. Vnímaný přínos pro lidi s mentálním postižením, kteří se účastnili projektu ICLIFE 55
4.3.6. Změna na UPOL 56
4.3.7. Doporučení pro UPOL do budoucna 56
Shrnutí 56
4.4 Hodnocení projektu ICLIFE vedoucí a sociální pracovnicí sociální služby chráněné bydlení Domov Daliborka 57
4.4.1 Specifikace spolupracující organizace 57
4.4.2. Hodnocení projektu ICLIFE 60
4.4.3 Další spolupráce s univerzitou 62
Shrnutí 63
5. Celkové hodnocení projektu ICLIFE 64
Závěr 68
Seznam zdrojů 69

Úvod

K výběru konkrétního tématu mé diplomové práce, mne inspirovala zejména moje vlastní účast na konferenci pořádané v roce 2018 CMFT UP v Olomouci s názvem „Možnosti pracovního uplatnění osob s mentálním postižením v prostředí vysokých škol“. Nebylo to sice zdaleka mé první setkání s inkluzí, protože právě na téma inkluzivního vzdělávání jsem v tomtéž kalendářním roce, v rámci své bakalářské práce, zrealizovala pod vedením paní docentky Matulayové kvalitativní výzkumné šetření s názvem: „Názor učitelů na inkluzivní vzdělávání“. S lidmi s postižením jsem však byla v kontaktu mnohem dříve, docházelo k tomu zcela přirozeně a kontinuálně, v průběhu celého mého života. Narodila jsem se do rodiny, kde oba mí rodiče v dětství prodělali dětskou obrnu (polio) a v důsledku toho byli imobilní, matka si prošla také ústavní výchovou, o které mi často vyprávěla. Otec naopak vyrůstal v běžné rodině a komunitě, navštěvoval základní školu v místě bydliště a později dokončil také běžnou střední školu. Mé dětství v komunitě osob se zdravotním postižením, která byla tehdy skutečně zcela vyloučená ze života společnosti, a také velmi uzavřená, mi dalo opravdu mnoho a bylo později velmi dobrým východiskem pro studium oboru sociální práce. Později pak s inkluzí bylo spjato také mé vlastní rodičovství, což dovršilo moji cestu k oboru sociální práce a velmi mne motivovalo ke studiu tohoto oboru, a později také k tomu, že jsem se otázkami sociálního začleňování, školské inkluze a školské sociální práce začala hlouběji zabývat.

Samotný projekt IC LIFE je zaměřen na inkluzi osob s mentálním postižením do univerzitního campusu, což mi znělo zpočátku, až neuvěřitelně, zvlášť potom, co jsem se, v rámci své bakalářské práce, blíže seznámila s názory učitelů na základních školách v ČR, a také s postoji české společnosti k inkluzi vůbec. Asi jako u většiny lidí s hlubší zkušeností s tímto tématem, pak byla moje představa omezena maximálně na to, že by lidé s mentálním postižením mohli v univerzitním campusu vykonávat např. některé nenáročné práce, a tímto způsobem se stát součástí univerzity. Současně však pro mne bylo velmi lákavé si odpovědět na otázku, zda je toto opravdu jediný způsob a místo, kde je možné si člověka s mentálním postižením, v rámci univerzitního campusu představit. Protože vím, že i přes má, poměrně realistická očekávání, mne tito lidé dokáží stále zase a znovu překvapovat tím, co jsou navzdory svému znevýhodnění schopni zvládnout, a jaký mohou mít potenciál i tam, kde by to mnohdy nikdo z jejich blízkého okolí nečekal. Současně mne však asi nikdy nepřestane udivovat to, na co tito lidé při svém snažení i v dnešní moderní době narážejí. Je to ještě stále velká míra předsudků

ze strany majoritní společnosti a s tím spojená stigmatizace a sociální vyloučení. Cílem mé práce je zhodnotit pohledem samotných aktérů projektu, jeho průběh, výsledky a dopady. Půjde o kvalitativní výzkumné šetření, pro které budou data sebrána prostřednictvím fokusních skupin a polostrukturovaných rozhovorů se studenty, lidmi s mentálním postižením, pracovníky a vyučující zapojenými do programu. Podpora a začleňování osob s mentálním postižením do života univerzitního campusu je, jak už jsem uvedla, hlavním cílem projektu ICLIFE, současně je však začleňování osob s postižením do společnosti, tak aby mohli žít plnohodnotným životem a nebyli omezováni na svých právech, včetně práva na vzdělávání, také cílem sociální práce. Zapojení lidí s mentálním postižením do života univerzity v ČR také není dosud ničím tradičním či běžným, právě proto má tento krok velký význam jak pro lidi s mentálním postižením, tak i pro samotnou univerzitu, a zvláště pak pro studenty oboru sociální práce. Neméně významným krokem je pak také pro celou společnost, která se právě skrze takovéto kroky může stát společností inkluzivní, což je jistě také v souladu s křesťanskými hodnotami.

1. Inkluze a lidé s mentálním postižením v ČR

Sociální začleňování, tedy společenská inkluze, stojí především na rovnocenném přístupu k osobám s postižením a jejich aktivní participaci na životě společnosti. V ČR však tento stav stále spíše ideálem, ke kterému je teprve pozvolna směřováno. Prakticky se inkluze v ČR omezuje v podstatě stále pouze na oblast vzdělávání a v běžném společenském životě se vyskytuje spíše ojediněle, přičemž i samo inkluzivní vzdělávání ještě stále naráží na velké množství bariér. Participace osob s postižením na vzdělávání i životě společnosti je tak stále postavena spíše na limitované participaci osob s postižením, kdy musejí právě ony **prokázat a obhájit svoji vlastní hodnotu, protože společenské normy a kritéria hodnocení jejich schopností a dovedností jsou stále určována dominantní majoritou** (Pančocha, Vítková, 2013, s.40-41). Podobnou skutečnost, avšak jinými slovy popsal také Jean Vanier, vysokoškolský pedagog, filozof a teolog, zakladatel komunit L´Arche a laureát Templetonovy ceny, který říká: *„…mezi společností a lidmi s postižením neexistuje dostatečná synchronizace.* ***Společnost, která oslavuje silné, chytré a vítězící, nutně umenšuje slabé****. Jako kdybychom řekli, že být člověkem znamená být silným. Ti, kteří považují vlastní srdce za něco slabošského, se vlastního srdce bojí….,proto odmítají ty, kteří žijí zejména srdcem a nemohou rozvinout své intelektuální a rozumové schopnosti.* ***Lidé s mentálním postižením jsou vyloučeni****. Nikdo nikdy nepočítal s tím, že by mohli být považováni za rovnocenné partnery silných, za rovné ostatním (Vannier, 2004, s.48).“* Právě hnutí L´Arche, a jeho činnost lze pokládat za důkaz toho, že je možné pečovat o lidi s mentálním postižením tak, **aby tito lidé měli možnost skutečně žít běžným způsobem života, ve společenství, které je respektuje, podporuje a současně přirozeným způsobem také chrání,** toto hnutí se stále rozrůstá a šíří, takže nyní již působí v celkem 38 zemích světa a čítá na 149 komunit z nichž dvě jsou v ČR (L´ARCHE [on-line]).

1.1 Pohled na člověka s mentálním postižením

V odborném diskurzu, píše-li se o tématech souvisejících s lidmi s mentálním postižením, začíná se obvykle samotnou klasifikací mentálního postižení (Hrachová 2013, Švarcová-Slabinová 2003, Valenta 2018, Bartoňová, Pitnerová, Vítková 2013), tedy od toho, co je pro lidi s MP typické, v jakém pásmu MP se který z nich pohybuje a na jaké úrovni

jsou jeho schopnosti, a jaké chování tudíž od něj můžeme pravděpodobně očekávat. Pokud pak hledáte v odborných zdrojích metody stanovování míry nezbytné podpory pro lidi s MP, narazíte v pedagogickém diskurzu zpravidla na některý ze způsobů hodnocení spočívající v hodnocení schopností žáků formou bodování a následného využití numerické škály (Michalík, 2012, s.149). Na podobné bázi je konstruován např. také metodický materiál „Posuzování míry nezbytné podpory uživatelů“, který je současně doporučeným postupem pro poskytovatele sociálních služeb ze strany MPSV ČR (MPSV [on-line]).

Projekt IClife však pohlíží na člověka s MP zcela jinou optikou, totiž jako na partnera, tedy někoho, kdo má vlastní potenciál, tedy schopnost něčím přispět a plně a aktivně se účastnit života. Současně však přistupuje k člověku s MP stejně jako ke komukoli jinému – tedy s úctou a respektem k jeho limitům, tomu, jaké má potřeby, schopnosti, sny, a jaké jsou jeho individuální kapacity a možnosti. Během rozhovorů s akademickými pracovníky katedry křesťanské sociální práce pak nebylo možné nenarazit na otázky spojené přímo, či nepřímo, se spiritualitou lidí s MP a na již existující limity jejich praktické účasti na životě církve, kdy např. jejich velmi bezprostřední reakce a prožívání jsou často tím, co je např. ze slavení eucharistie může částečně, či dokonce zcela, vyloučit, k tomu jeden z dotazovaných odborníků uvedl, že se tak, v naší každodenní praxi často chováme zcela „neježíšovsky“. Autorkou spirituálního modelu mentální retardace je Filipovičová, Tento model je zaměřený právě na komplexní vnímání každého jedince, tedy na pohled skrze všechny úrovně jeho existence. Ukazuje se přitom, že různé úrovně nejsou rozvinuty rovnoměrně a právě duchovní stránka je, oproti všem ostatním právě tou, která není nemocí ani postižením nikterak omezena a je tedy právě oblastí, ve které jsme si všichni zcela rovnocennými partnery (Valenta, 2012, s. 40). Pokud je člověk v některé z oblastí svého života dlouhodobě frustrován, může to u něj postupně vést ke zhoršení jeho celkového stavu. O souvislosti mezi duševním stavem a spiritualitou hovoří např. Rose a kol. (2018), kteří podkládají svoji hypotézu, mimo jiné, tím, že o pozitivním dopadu religiozity na kvalitu života a o souvislostech mezi vírou a snížení výskytu příznaků deprese, hovoří také mnoho dalších zahraničních studií různých autorů (Regnerus, 2003, Yonker et al. 2012). Víra v dospělosti a dospívání je tedy spojená s pozitivními dopady na psychiku, což bylo opět prokázáno v mnoha různých kontextech (Barkin, Miler, Lothar 2015, Lucette, Ironson, Pargament…). Výsledky meta-analýzy v této oblasti ukazují, že **religiozita**

a spiritualita mají celkově pozitivní dopad na pohodu člověka a mohou stát za snížením výskytu depresivních symptomů. Vzhledem k ne zcela jasným souvislostem, by však bylo třeba podrobit tuto problematiku další analýze tak, aby bylo možné prokázat nespornou souvislost mezi nadějí, silou víry a depresí (Rose, 2018, s. 240 – 242). Právě spiritualita je však poněkud opomíjenou oblastí, na niž se v praxi sociálních služeb pro osoby s MP stále často zapomíná, a co v individuálních plánech uživatelů sociálních služeb s MP chybí, a to někdy dokonce i přes to, že jsou věřící. Přitom právě křesťanské společenství a místní komunita by měla být tím, kdo bude, v souladu s hodnotami, které vyznává, s poskytovateli sociálních služeb v tomto směru spolupracovat a uvítá lidi s MP v místním křesťanském společenství. Právě **lidé s MP totiž často potřebují různé stupně podpory z různých zdrojů, tak aby dosáhli spokojenosti se svým životem ve všech jeho oblastech a zasluhují si, stejně jako všichni ostatní, žít život ve společenství** (Kadavá, 2010, s. 15 – 21). Z výše uvedeného vyplývá, že otázky spojené s inkluzí lidí s MP do společnosti mají jistě potenciál také pro další obory, zvlášť na Cyrilometodějské teologické fakultě, a právě oblast spirituality má, nejen pro sociální práci, velký potenciál a v případě lidí s MP je prostorem pro zcela rovnocenné partnerství.

Je však samozřejmě nezbytné, mít pro práci s osobami s MP patřičné odborné, tedy i teoretické znalosti, pokud má budoucí sociální pracovník také přímou zkušenost s MP z praxe absolvované ještě během studia, dokáže s lidmi s MP lépe komunikovat a snáze se tak ubránit tomu, že pouhé posuzování a hodnocení v přístupu k člověku s MP převáží a stane se tak jediným kritériem jeho přístupu k lidem s postižením. Důsledkem toho je totiž právě to, že pak **může převážit ochrana, kontrola a omezení ze strany pracovníka, nad vnímáním potenciálu, možností a schopností člověka s postižením**, jak to potvrzuje celá řada autorů věnujících se tématu inkluze (Tannenbergová 2016, Novosad 2010 , Pančocha a Vítková 2013 a další). Uvedené postoje pomáhajících pracovníků jsou nesporně něčím nežádoucím, protože mohou, zvlášť u lidí s mentálním postižení, vést ke snížení míry jejich samostatnosti a kompetencí, či dokonce až ke vzniku jeho absolutní závislosti na sociální službě a jejích pracovnících. Právě **rovnocennost a partnerství je základem spolupráce, v níž se lidé navzájem obohacují a mohou se jeden od druhého učit.** Přínos lidí s MP pro dnešní společnost pak spočívá v tom, že se po jejich boku můžeme učit trpělivosti, radosti z maličkostí, vyrovnávání se s frustrací, ale také poznávat to, co je v našem životě skutečně důležité. Úkolem pro partnery lidí s MP je pak zaujmout postoj, kdy **se nesnažíme přizpůsobit člověka**

s MP našim očekáváním, ale naslouchám mu, snažíme se ho pochopit a hledat prostor pro vzájemnou komunikaci a spolupráci (Valenta, Michalík, Lečbych, 2012, s. 40 – 41). Totéž bylo vlastně také úkolem pro projektový tým, který se snažil jednak najít prostor pro uplatnění a účast člověka s MP na UPOL, ale také univerzitní prostředí lidem s MP otevřít a zpřístupnit. I zde však šlo, dle referencí od zúčastněných studentů a pracovníků UPOL, o oboustranný proces, během kterého se vzájemně učili a obohacovali vlastně všichni zúčastnění.

1.2 Bariéry sociálního začleňování lidí s mentálním postižením v ČR

Díky poválečnému politickému vývoji v ČR se péče a přístup k osobám s postižením ubíral poněkud specifickým směrem, zcela jiným, než tomu bylo na západ od naší republiky. V té době byly osoby s mentálním postižením, stejně jako řada jiných, vnímány především jako společenská hrozba, kterou bylo třeba od zbytku společnosti izolovat. Právě z takovýchto důvodu byla v ČR v minulosti zřizována především velká zařízení ústavního typu, na což ve svých pracích odkazuje celá řada autorů (Bednář 2010, Malík Holasová 2014, Matoušek 1999). Z vyprávění svých rodičů vím, že tato cílená segregace probíhala za velmi silného nátlaku na rodiny dětí s postižením. Právě vnímání lidí s postižením coby hrozby, vede k tomu, že jsou takoví jedinci zcela vyloučeni ze vzdělávání, nebo dosáhnou pouze na některou z jeho segregovaných forem. **Cílem aktivit společnosti směrem k takovým osobám je pak především jejich sociální kontrola, či úplná segregace** (Pančocha, Vítková, 2013, s. 39). Dnešní sociální pracovník se tak, v sociální službě určené pro lidi s MP, orientuje spíše na zajištění jakéhosi servisu pro člověka s MP, tedy jeho ochranu, nastavení péče a na poskytování potřebné podpory uživatelům služby. Tato situace dle Buchanan (2013) však přetrvává, a to navzdory zcela odlišnému poválečnému vývoji, také v anglosaských zemích, kde je však příčina zcela jiná, mnoho lidí s MP zde totiž vůbec nevyužívá sociální služby, a to proto, že skutečně žijí ve svém přirozeném prostředí a přirozeným způsobem života. **Lidé s MP jsou tak od profesionálních sociálních pracovníků také v podstatě izolováni, ale spíš proto, že využívají přirozené podpory v rámci rodiny a místní komunity, ve které celý život žijí. Se sociálním pracovníkem se tak setkávají zpravidla jen ve výjimečných případech a situacích, kdy je pro ně nezbytné využít některý ze zdrojů formální podpory** a profesionální sociální pracovník v takovém

případě zastává roli managera péče a je obvykle vázaný na některou z místních autorit. Jeho pracovní náplní je potom sociální ochrana, zhodnocení rizik a potřeb člověka s MP. Z uvedených příkladů ze života konkrétních osob s MP je však zřejmé, že právě tento přístup bývá často důvodem, pro který lidé s MP kontakt a spolupráci s profesionálním sociálním pracovníkem obvykle nevyhledávají (Kolektiv autorů, 2013, s.283 – 288). **V ČR dnes však stále ještě více než 75 000 lidí, žije dlouhodobě v pobytových zařízeních sociálních služeb** (MPSV [online]). Pobytových zařízení pro skupinu osob se zdravotním postižením (dále OZP) je na území ČR celkem 206 a těch, která mají jako cílovou skupinu uvedeny přímo osoby s MP je podle registru sociálních služeb k 1.1.2020 celkem 161. Podle statistiky ČSÚ tak, konkrétně v Domovech pro osoby se zdravotním postižením, žilo v roce 2017 celkem 11 815 osob MPSV [online]). Také Trass (2013) při realizaci své celorepublikové analýzy zjistil, že **jen pouhých 5% DOZP v ČR je skutečně neústavního typu** (Trass [online]). To dále potvrzuje také kancelář ombudsmanky (2020), která hodnotí současnou situaci ve velkých domovech pro OZP stále jako velmi podobnou té, která zde byla v 90. letech. Podle její zprávy to zde stále připomíná spíše ústav, než-li domov. Aktivity pro klienty jsou převážně kolektivního charakteru, **klienti nemají často zajištěn volný pohyb, a to mnohdy ani v rámci samotného zařízení**, kdy jsou před nimi východy, spojovací dveře a další prostory zařízení uzamykány. Na vině je často **nedostatečné personální zajištění služby**, které je minimální zvlášť v nočních hodinách, kdy by i evakuace klientů v případě požáru, či jiného ohrožení byla velmi problematická. Ombudsmanka dále konstatuje, že se **transformace sociálních služeb přestala být pro společnost i politiky tématem, a že se téměř zastavila** (VOP [online]). MPSV pak, ve svém vyjádření k personálnímu zajištění sociálních služeb, pouze konstatuje, že **počet pracovníků v přímé péči není zákonem, ani jinak závazně stanoven**, ale měl by korespondovat s počtem uživatelů dané služby a být takový, jaký vyžaduje naplňování potřeb klientů (MPSV [online]).

Také z vyjádření mnoha z dotazovaných sociálních pracovníků a speciálních pedagogů je zřejmé, že se při své každodenní praxi ještě stále setkávají s negativními ohlasy občanů ČR na pokusy o sociální začleňování osob MP. Jedna z nich uvedla v rámci rozhovoru příklad, kdy se snaží vést klienty jejich služby chráněné bydlení k samostatnosti, a to například tak, že tito si chodí sami nakupovat do nedaleké pultové prodejny potravin. To se však setkalo s velmi negativní odezvou ze strany prodavačky zmiňované prodejny, která se na pracovníky sociální služby obrátila s tím, že „je“

nemohou přece takhle pouštět ven. Uživatelé služby navštěvující samostatně tuto prodejnu, jsou přitom plně kompetentní k tomu, aby si zvládli obstarat běžný nákup, zvládají dobře jak v orientaci v prostředí, tak i nakládání s úměrným množstvím peněz. Tyto jejich schopnosti však evidentně nejsou majoritou ve většině případů oceňovány a **stále výrazně převažuje vnímání jejich slabých stránek a potencionálních rizik z toho vyplývajících**. O východiscích tohoto přístupu k lidem s MP hovoří také Michalík (2012), který na příkladu volebního práva odkazuje na skutečnost, že omezení svéprávnosti u lidí s MP bylo v historii totální, dnes je oproti tomu spojováno pouze s některými oblastmi práv lidí s MP, avšak právě volební právo je dle autora oblastí, kde nelze jednoznačně stanovit generální zákaz, nebo generální způsobilost člověka s MP, protože **ani jedna z těchto krajních poloh nemusí odpovídat reálné situaci, potřebám a schopnostem konkrétního člověka s MP** (Michalík, 2012, s. 75 – 76). Během realizace projektu IClife a diskusí a na téma zaměstnávání lidí s MP, jsme se měli rovněž možnost setkat s takovými postoji, a to obvykle ze strany lidí nemajících dosud s lidmi s MP žádnou přímou zkušenost. Právě ti totiž měli často potřebu jasně určit rizika spolupráce s lidmi s MP, a to ve všech jejích kontextech. Otázkou je, zda u každého, s kým chceme spolupracovat a vstupujeme s ním do přímých interakcí, klademe takový důraz na jeho slabé stránky a rizika spolupráce s ním, jako tomu často je právě v případě lidí s MP. Právě tento přetrvávající postoj společnosti je tím, co to, aby lidé s MP žili běžným způsobem života a byli plně zapojeni do všech jeho oblastí, značně ztěžuje. Účinným mechanismem proti zaujímání takových postojů, je pak také naplňování cílů projektu IClife, kdy díky otevření se univerzity pro lidi s MP budou mít lidé příležitost častěji vstupovat do přímých interakcí s lidmi s MP a lépe jim porozumět.

1.3 Přístup k lidem s mentálním postižením v ČR

Tradiční přístup k osobám s MP v ČR, je tedy vždy do jisté míry spojen s nedůvěrou ve schopnosti lidí s MP, a také s potřebou je ochránit před tím, co by mohli způsobit sobě, či svému okolí, čímž **jsou vlastně v mnoha oblastech života zneschopňováni, nebo jsou z nich přímo zcela vyloučeni**. Osobně jsem se během sociálních šetření v rodinách osob s postižením také setkala s mnoha rodinnými příslušníky lidí s MP, kteří svoji roli v životě svých synů a dcer s MP viděli právě v tom, že je ochrání před nepřátelským a zlým světem. Je třeba si však uvědomit, že byť **sebeláskyplnější péče, pokud člověka**

s MP výrazně omezuje na jeho účasti na běžném životě společnosti, vede opět jen k jeho částečné či totální izolaci, a tím i k sociálnímu vyloučení takového jedince. Oproti životu v některé z institucí, se však jedná o zcela individualizovanou formu téhož, avšak navíc často ještě s vytvořením absolutní závislosti člověka s postižením na jedné pečující osobě. O to horší je pak situace, kdy tento pečující onemocní, nebo dokonce zemře. Pak totiž, zůstane člověk s MP zcela sám, napospas pro něj často zcela cizímu světu, ve kterém má jen velmi omezené, nebo dokonce žádné přirozené sociální vazby. Na prevenci takových a podobných situací reaguje Chráněné bydlení pro osoby s mentálním postižením Charity Prostějov, které bylo jednou z hlavních partnerských organizací projektu ICLIFE v ČR. Tato sociální služba umožňuje svým uživatelům mezigenerační soužití tak, aby zde mohl žít současně jak pečující (rodič) a jeho blízká osoba s MP. Pečující tak může v potřebné míře využít podpory personálu zařízení v oblastech, na které již sám, z důvodu svého vysokého věku či zhoršení svého zdravotního stavu, nestačí. Také tato služba je ve vymezení cílové skupiny i ve způsobu práce s uživateli s MP v ČR něčím zatím spíše ojedinělým. Stejně je tomu i v případě dvou organizací, které byly přijaty v květnu 2018 do hnutí L´ARCHE a poskytují sociální službu Chráněné bydlení pro osoby s mentálním postižením, jedná se konkrétně o Benediktus z.s. a Villa Vallila, z.ú. (Christnet [online]). V případě výše uvedených sociálních služeb, jsou využívány metody sociální práce v zahraničí již běžné, přesto tyto, a jim podobné sociální služby, narážejí na mnoho bariér, ať již legislativních, politických, či společenských.

Během svého studia na CMTF UPOL, v bakalářském, a později také v navazujícím magisterském programu, jsem se mohla s uživateli i pracovníky všech uvedených organizací osobně setkat a mohu říci, že tato setkání byla pro mne vždy velmi osvěžující a povzbudivá. Tyto organizace totiž **přinášejí naději do života nejen samotným lidem s mentálním postižením, kteří jsou uživateli jejich služeb, ale také pracovníkům v oblasti sociální práce**, protože právě praxe těchto organizací ukazuje na to, že je taková změna skutečně možná a reálně dosažitelná. Také projekt IClife přináší něco dosud neobvyklého, a to jak do života lidí s MP, tak do života univerzitního campusu. Přítomnost lidí s MP na univerzitě je totiž také něčím v ČR dosud spíše neobvyklým, působícím navíc zpočátku až nepředstavitelně, jak se mi mnohokrát potvrdilo, a to zejména během šetření a rozhovorů s lidmi pohybujícími se v praxi, a to jak v oblasti sociální práce, tak také speciální pedagogiky. Považuji, právě pro tuto

počáteční nedůvěru a nepředstavitelnost, za nutné zde uvést, a to v souladu s tím co mi sdělila vedoucí projektu, totiž že záměrem projektu ICLIFE není, a nikdy ani nebylo, aby jeho výstupem byl člověk s MP s akademickým titulem, což bylo skutečně tím, co mnoho lidí při prvním setkání se s projektem ICLIFE napadlo. Co se týče vysokých škol u nás, zaměřují se samozřejmě primárně na vzdělávání lidí, kteří jsou, co se inteligence týče, spíše nadprůměrní, oproti tomu právě mentální postižení je ve společnosti spíše synonymem pro podprůměrnou inteligenci. Již v úvodních materiálech k projektu ICLIFE je však uvedeno, že **pokud má člověk mentální postižení, rozhodně to neznamená, že se nemůže učit vůbec, ale pouze to, že se učí odlišně, nebo pomaleji než ostatní, nebo se učí pouze jiné věci, než jeho vrstevníci** (ICLIFE, 2017, Draft 2).

Česká republika se svými více jak 10,6 milionu obyvateli, má zhruba kolem 300 000 studentů vysokých škol a něco kolem 100 000 osob s mentálním postižením, samozřejmě včetně těch, které mají obtíže navíc ještě v jiných oblastech, tedy kombinované zdravotní postižení (NRP [online]). **Osoby s mentálním postižením přitom mají obvykle potíže zejména v oblasti komunikace a příjmu informací** (NRP. 2007. s.22), a to je již samo o sobě téměř diskvalifikuje z účasti na vysokoškolském vzdělávání. Proč by však nemohli, i přesto, být součástí univerzity? V rámci univerzitních campusů je poptávka po různých službách, jejichž poskytování rozhodně nevyžaduje akademické vzdělání, či žádné nadprůměrné schopnosti. A rovněž tzv. vzdělávání 3. věku se běžně účastní i osoby, jejichž schopnosti jsou do jisté míry, nebo v určitých oblastech sníženy, či omezeny, ať už věkem, či postižením, nebo jiným znevýhodněním. Socializační funkce je však stále jednou z mnoha funkcí vzdělávání, a to i toho vysokoškolského, i když to v ČR zatím nemá tradici, ale jak k projektu ICLIFE uvedla jedna z akademických pracovnic CMFT UPOL: „…**univerzita** může plnit i jiné úkoly… může udělat to, že bude hledat možnosti, a **jako špičková instituce ukáže společnosti, že se to dá dělat. Jak ten prostor otevřít, a to je to nejdůležitější, nejen na projektu ICLIFE** .“

1.4 Vzdělávání v oblasti sociální práce a cílová skupina osob s mentálním postižením

Má-li se však změnit přístup k lidem s MP a jejich vnímání většinovou společností, musí se nejprve změnit přístup odborné veřejnosti k této cílové skupině. To však opět naráží na mnoho bariér a jednou z nich je také to, že samotná práce a přístup pomáhajících profesionálů k lidem s MP je velmi rozdílný. Instituce poskytující péči a služby lidem s MP jsou také velmi rozdílné, už to, že některá zařízení jsou zdravotnická, jiná školská a další spadají do oblasti sociálních služeb, situaci nijak neulehčuje. Právě sociální pracovníci a jejich profese je však tou, která prochází napříč celým uvedeným spektrem institucí a s touto pozicí se lze dnes již běžně setkat v zaměstnaneckých strukturách např. v nemocnicích (zdravotně sociální pracovník), v dětských domovech, ři výchovných ústavech, nebo v sociálně pedagogických centrech, a na Slovensku již existují i některé „ostrůvky pozitivní deviace“, kdy sociální pracovníci působí přímo ve školách, kde má sociální práce nepochybně také své místo, ale je zde realizována jinými odborníky, protože pozice školského sociálního pracovníka zatím nebyla ve školství zavedena, a to zejména z legislativních a ekonomických důvodů (Matulayová, 2013, s. 36 – 37).

Kvalitou vzdělávání v oblasti sociální práce se v ČR již od roku 1993 zabývá Asociace vzdělavatelů v sociální práci (dále ASVSP), která sdružuje subjekty poskytující vzdělávání v sociální práci na úrovni min. tříletého pomaturitního studia, tedy Vyšší odborné a Vysoké školy. Dále je pojem legislativně zakotven v zákoně č.108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, kde je v § 110 přesně stanoveno, kdo a s jakým vzděláním může tuto práci vykonávat. Vzdělavatelé se pak zaměřují zejména na odst. 4 uvedeného paragrafu, který stanovuje právě onu odbornou způsobilost. S tím je spojen tzv. Minimální standard vzdělávání v sociální práci ASVSP, který je nástrojem kvality, který má význam v mnoha souvislostech a jistě již mnoho přispěl ke kvalitě české sociální práce. Tento standard je v aktualizované verzi dostupný na webových stránkách ASVSP a je živým dokumentem, který se stejně jako obor sociální práce, neustále vyvíjí. Autoři však zdůrazňují mimo odbornosti také lidskost, která je ve vztahu ke kvalitě sociální práce neméně významným kritériem (Krišťan, Bednář 2012). **Právě lidskost je oblastí, kterou mohou studenti sociální práce během svých setkání s lidmi s MP výrazně rozvíjet**, pokud jim tedy dokáží naslouchat a přijímat je takové, jací jsou. Stalker a Robinson (2013) shrnují příklady dobré praxe

sociální práce s osobami s MP do těchto několika bodů a doporučení pro sociální pracovníky:

- Poskytovat lidem s MP informace tak, aby jim to umožňovalo činit informovaná rozhodnutí. Je nezbytné, aby sociální pracovníci měli jednak dobré znalosti o dostupných možnostech, ale také aby byli ochotni zkoumat oblasti, o kterých zatím znalosti nemají.
- Při advokační činnosti musí sociální pracovníci lidem s MP především naslouchat, a potom jednat v souladu s jejich názory, a současně vědět na jakou podporu mohou reálně dosáhnout.
- Vzájemná spolupráce musí stát nejen na spolupráci se samotnou osobou s MP, ale zahrnuje také spolupráci s jejími blízkými, a to za využití celého spektra strategií tak, aby bylo možné dosáhnout naplnění potřeb a strategicky správného nastavení individuálního plánu osoby s MP.
- Nezbytný je také inkluzivní přístup k osobám s MP, podporující rovný přístup k místním službám a zdrojům.
- Dále je nezbytné zaměření se na dosahování pozitivních výsledků pro všechny zúčastněné osoby.
- Důležité je udržování otevřené mysli a neustálé uvažování o tom, jak by se věci mohly změnit, avšak současně s přihlédnutím k jejich předvídatelnému vývoji a využitelným metodám sociální práce.
- **Sociální práci je třeba stavět především na aktivizaci člověka s MP, ne pouze na snižování bariér, a pokud je obtížné najít nějaké zdroje, hledat alternativní cesty řešení a popsat je** (Stalker, Rose, 2013, s. 193 – 198).

Tyto požadavky činí se sociální práce s lidmi s MP velmi náročnou činnost, a to jak na objem a kvalitu, během studia získaných teoretických znalostí, tak na motivaci budoucího sociálního pracovníka, který musí být navíc také člověkem přirozeně zvídavým a schopným o něco s velkým nasazením cílevědomě usilovat. Vždyť nezbytná je předně znalost legislativy, použitelných strategií a moderních metod SP, k tomu ještě kreativita a intuice, měkké dovedností a trpělivost umožňující lidem s MP podporované rozhodování, dále také zvídavost motivující k dalšímu výzkumu, a navíc ještě reálný náhled na skutečnou situaci osob s MP. Minimální standard vzdělávání v sociální práci ASVSP a jeho struktura pak přesně odpovídá tomu, s jak širokým spektrem činností se může během svého profesního života sociální pracovník ve své praxi setkávat.

Obsahem studia je tedy přirozeně filozofie a etika, úvod do sociologické teorie, psychologie v sociální práci, teorie a metody sociální práce, odborná praxe, supervize, metody a techniky sociálního výzkumu, úvod do právní teorie a praxe, sociální politika, sociální patologie, menšinové skupiny, zdraví a nemoc. Je však třeba doplnit, že ASVSP není v ČR tím, kdo primárně koncipuje vzdělávání sociálních pracovníků a formuje s tím spojenou legislativu, tím je MPSV, potažmo jeho oddělení koncepce sociální práce a vzdělávání. Spektrum činností tohoto oddělení je velmi široké, protože nejen spoluvytváří a navrhuje legislativní návrhy v oblasti profese, ale také zpracovává, analyzuje a navrhuje systémová opatření, poskytuje metodickou podporu, rozhoduje o akreditaci vzdělavatelů, vykonává kontrolní činnost a provádí ještě celou řadu dalších činností (on-line). Aktivita a činnost ASVSP a zavedení a aktualizace již uvedeného, minimálního standardu, má na formování obsahu nepopiratelně vliv, mimo jiné také proto, že členy ASVSP jsou sami vzdělavatelé – tedy vzdělávací subjekty, obvykle prostřednictvím členů svého vedení, ze kterých je ASVSP složena. Subjektem je rovněž MPSV, které má pravomoc formovat sociální politiku ČR, jejíž součástí je samozřejmě také politika vzdělávací. Současná sociální politika je postavena právě na pluralitě takovýchto subjektů, přičemž jejím základním principem a současně podmínkou její funkčnosti, je to, že by **subjekty sociální politiky měly na sebe ve svých činnostech navazovat a nikoli si překážet** (Krebs. 2005. s.50). Na jaře 2018 vzniklo během setkání profesních organizací z oblasti sociální práce společném memorandum, ve kterém je, mimo jiné, zdůrazněno, že **odborná veřejnost trvá na tom, že je nepřípustné, aby byly požadavky na kvalifikaci sociálních pracovníků jakkoli snižovány, či aby sociální práci vykonávaly nekvalifikované osoby**. O tomtéž hovořil již Bednář (2008) v době krátce po vejití zák. č.108/2006 Sb. v platnost, který opakovaně zdůrazňuje, že **pouhý entuziasmus a osobní nasazení k výkonu profese sociálního pracovníka nestačí**, a to zejména proto, že sociální práce je náročná a vysoce odborná činnost s velmi vysokými požadavky na kompetence sociálního pracovníka a doby, kdy mohl např. v pobytovém zařízení pro osoby s MP pracovat téměř kdokoli, jsou již nenávratně pryč (Bednář.2008. s. 4-5). Vzhledem k dlouhodobé a celkově neutěšené situaci na českém trhu práce a přetrvávajícímu nedostatku pracovníků v sociálních službách i sociálních pracovníků, je však nutné tato tvrzení neustále opakovat a zdůrazňovat, což také odborníci činí. Faktem však zůstává, že požadavky na odbornost a spektrum vykonávaných činností a rolí, ve kterých dnešní sociální pracovníci působí, se neustále zvyšuje. S tím narůstají i požadavky na jejich profesní i osobní kvality ze strany

zaměstnavatelů, a tím, co absolventům vyšších odborných a vysokých škol při vstupu do profese chybí, je samozřejmě zkušenost a praxe. Setkání se s co největším množstvím lidí z různých cílových skupin z prostředí české sociální práce, již během studia, považuji proto za něco, co může studentovi při jeho budoucím vstupu na trh práce výrazně prospět a ovlivnit také jeho další profesní směřování, jak se to ostatně potvrdilo také v rozhovorech se studenty, kteří se měli možnost aktivně zúčastnit projektu ICLIFE.

1.5 Participativní sociální práce jako nástroj inkluze

Z výše uvedeného je patrné, že celá řada autorů (Michalík, Šámalová, Novosad, Pipeková, a další) odkazuje ve svých pracích na legislativní normy, na kterých inkluze stojí, a které jsou platné, někdy již po velmi dlouhou dobu, avšak situace konkrétních lidí s postižením v reálném životě, legislativě stále ještě neodpovídá, a ti se tak často dostávají do situací, kdy jsou často zcela bezmocní. Vždyť dle všeho výše uvedeného přetrvává, ve vztahu k lidem s MP, stále často problém i s přístupem samotných sociálních pracovníků a dalších profesionálů k nim. Sociální pracovníci by si tedy, při práci s cílovou skupinou osob s MP, měli vždy uvědomovat a být schopní reflektovat, že:

1. **Lidé s mentálním postižením nejsou homogenní skupina a mají stejné potřeby, pocity a očekávání, jako kdokoli jiný.**
2. **Je důležité se zaměřit na člověka s MP, aby měl příležitost vyjádřit svá přání, potřeby a preference.**
3. **Lidé s MP opakovaně uvádějí, že chtějí více příležitostí pracovat, mít vztahy a vybrat si místo pro život.**
4. **Praxe znemožňující člověku s MP nést odpovědnost vede ke zbytečným restrikcím a znemožňuje člověku s MP žít běžným způsobem života.**
5. **Sociální pracovník musí dobře znát právní a politický rámec, na jehož pozadí je realizována vlastní praxe sociální práce s cílovou skupinou osob s MP** (Stalker, Robinson, 2013. s.200).

Pokud by se těchto 5 bodů skutečně stalo základním východiskem všech sociálních pracovníků pro přístup k osobám s MP v ČR, a nejen k nim, znamenalo by to opravdu velký krok směrem k inkluzi nejen pro sociální práci. Pravdou však je, že lidem s MP v české společnosti stále nikdo příliš nenaslouchá, nakonec ani na konferenci na UPOL, konané v rámci projektu ICLIFE nesedělo v aule mnoho lidí z řad odborné veřejnosti,

kteří se již osobně setkali se sebeobhájci z řad osob s MP, nebo kteří by tuto metodu ve své pomáhající praxi měli příležitost prakticky využít. Právě proto je důležité, aby sociální pracovníci měli povědomí o moderních metodách sociální práce a osvojili si v této oblasti potřebné kompetence. **Právě sociální pracovníci se**, stejně jako jejich klienti, **ve svém profesním životě setkávají se situacemi, kdy by rádi pomohli, ale sami se cítí bezmocní, protože není v jejich moci změnit postoje majoritní společnosti, či systém**, který řešení konkrétních situací často přímo, či nepřímo znemožňuje. V reakci na tyto a podobné situace hovoří Gojová (2015) o konceptech zplnomocnění a participace v sociální práci. Bezmocnost je jistý druh **frustrace, která je způsobena tím, že jedinec, nebo skupina osob s podobným problémem naráží na nerovný přístup ke zdrojům ve společnosti jinak běžně dostupným.** K tomu, aby svoji situaci jedinec/skupina řešili, jí však chybí potřebný politický vliv, proto tato skupina upadá do jakési podřízenosti a cítí se často také méněcenná oproti většině, která přístup ke zdrojům nemá ničím omezený. Také sociální pracovníci se v takových chvílích cítí často bezmocní, protože sami, ze své pozice, nemohou tuto situaci změnit, ani takovou moc svým klientům dát. Právě **zplnomocnění je metoda sociální práce, která pomáhá vracet moc lidem, kteří jsou přesvědčeni, že žádnou nemají a zcela se této domněnce podřizují** (Gojová, 2015, s. 10 -13). Tuto situaci v životě člověka s MP můžeme vnímat jako diskriminaci, tedy jistou formu oprese, kdy jeden člověk není vnímán stejně jako druhý a jsou mu upírána některá práva, a to na základě jeho postižení, či jiného znevýhodnění. Zplnomocnění má významný vliv právě v sociální práci s cílovými skupinami, jako jsou osoby s mentálním, či jiným zdravotním postižením, kdy tyto často nemohou rozhodovat v mnoha otázkách života samy za sebe, ale je za ně často rozhodováno (Tew, 2013, s. 439-441). Lidé s MP, jak jsme již uvedli v předchozích kapitolách, mají často potíže s přijímáním a zpracováním informací, ale také v dalších oblastech, jako je komunikace a sebeprezentace, což může jejich šanci uspět při obhajobě svých práv, výrazně negativně ovlivňovat. Zde pak vzniká prostor pro sociální advokacii, kterou Schneider (2001) nově definoval jako výhradní a vzájemné hájení zájmů klienta/klientů s cílem systematicky působit na nespravedlnost sociálního systému. Pro tuto činnost je však opravdu nezbytné, aby byla skutečně výhradní a vzájemná, totiž aby sociální pracovník ke klientovi přistupoval partnersky a skutečně mu naslouchal a jednal podle toho, co z jeho úst slyší, a ne podle toho, co on považuje za to, co je pro klienta nejvhodnější (Schneider, 2001, s.56- 68). To by totiž znamenalo, že sám sociální pracovník klienta/klienty zneschopňuje a přebírá nad nimi kontrolu a uplatňuje svoji

vlastní moc. To podle Jůna (2010) bývá často také spouštěčem tzv. problémového chování klienta, u kterého se mohou objevit ataky vzteku, či agrese. Toto chování však není problémem klienta, ale spíše problémem pracovníka, který je v takovém případě jeho původcem (Jůn, 2010, s. 11 – 16). To si však ani mnoho již zkušených sociálních pracovníků z praxe neuvědomuje, je tedy nezbytné, aby o tom měli povědomí již absolventi oboru sociální práce a aby do studijních programů byly hojně zařazeny moderní metody sociální práce a současně aby studenti měli možnost dostatečně během studia vstupovat do interakcí s uživateli sociálních služeb z různých cílových skupin sociální práce.

Shrnutí

Z výše uvedeného je patrné, že osoba s MP je českou společností stále vnímána spíše jako nekompetentní k rozhodování a účasti na běžném životě. Velká část osob s MP tak ještě stále zakouší společenskou exkluzi a žije trvale v zařízeních pobytových sociálních služeb, jejichž transformace se k počátku roku 2020 téměř zastavila. Mnoho domovů pro OZP v ČR je ústavního typu, kdy převládají zařízení s velkým počtem uživatelů a nízkým počtem pracovníků v přímé obslužné péči. Při úvahách o pracovním zařazení osoby s MP na straně společnosti i personalistů **převládá pohled skrze slabé stránky lidí s MP a rizika spolupráce** s nimi. Přesto však v rámci ČR již existují také služby a instituce, které k lidem s MP přistupují odlišným způsobem. Svoji práci staví především na přirozených základech lidského soužití, společenství a důraz kladou především na silné stránky lidí s MP a pozitivní přístup k nim. V oblasti vzdělávání sociálních pracovníků je třeba se zaměřit především na rozvíjení jejich schopnosti inkluzivního a partnerského přístupu k lidem ze všech oblastí cílových skupin sociální práce. Platí to nejen pro oblast jejich teoretického vzdělávání, ale také pro oblast jejich praxe, nejen v době vysokoškolského studia. Soudobá sociální práce je skutečně vysoce odbornou činností, která je, co se kompetencí sociálních pracovníků týče, opravdu velmi náročná, a je tudíž nezbytné se na ni, již během samotného studia, velmi dobře, intenzivně a komplexně připravit.

2. Inkluzivní vzdělávání v ČR

2.1.1 Inkluzivní vzdělávání obecně

Je-li v ČR řeč o inkluzi, je tím zpravidla myšleno právě společné vzdělávání, které je již po řadu let v ČR významným tématem a celospolečenská diskuse kolem něj, zvláště díky některým politikům, stále nekončí. **Inkluzivní způsob vzdělávání je však, a to jak podle odborného diskurzu, tak podle platné legislativy, žádoucí a jedinou správnou cestou**. Odmítavé postoje k inkluzi, zvlášť pak pokud je zaujímají pedagogové, by měly být tedy českou společností rázně odmítnuty a považovány za krajně neprofesionální, to se však v praxi bohužel stále neděje (Jelínková, 2018, s. 29 - 32). Přitom se situace během zavádění inkluzivního modelu vzdělávání do praxe v ČR ničím nelišila od situace v jiných zemích. Napětí v tomto sporu přitom vždy vytvářeli pouze **dvě velmi výrazné skupiny** na jedné straně **skupina zastánců a** na druhé **skupina odpůrců inkluze** (Kratochvílová. 2013, s.19). To, co však během zavádění inkluze nikdy nevzniklo, byl dialog mezi těmito dvěma skupinami, které na sebe pouze tvrdě útočili a nedokázali si přitom vůbec vzájemně naslouchat. Sluchu však nakonec nebylo dopřáno ani samotným učitelům, kteří tak byli prakticky pouze postaveni před hotovou věc, stejně jako celá česká společnost (Jelínková, 2018, s. 48 -51). Přitom v inkluzivní edukaci je pro žáka se SVP vždy velmi zásadní právě úroveň jeho akceptace ostatními žáky, k čemuž může nesporně právě sám učitel výrazně přispět (Lechta, 2010, s. 30). V době zavádění inkluzivního vzdělávání do české praxe nebyly na toto, ani učitelé vůbec připraveni, a už vůbec zde nepanovalo obecné přesvědčení o prospěšnosti takového procesu a jeho pozitivnímu dopadu na české školství a vzdělávání. Mnoho lidí, včetně praktikujících učitelů, přitom nezřídka chápalo inkluzi jako zvýhodňování žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (dále SVP) oproti ostatním. Úplné akceptování žáka s postižením přitom nelze takto vnímat, a to zejména proto, že stejně jako v sociální práci, je třeba vyhodnotit míru přiměřené podpory pro konkrétního žáka se SVP a neklást na něj přehnané nároky, které by u něj mohly vést k demotivaci a frustraci. Dosažení rovnováhy je v tomto smyslu možné právě pouze **s využitím metod inkluzivní pedagogiky postavených na individuálním přístupu podporujícím schopnosti každého žáka ve třídě** s ohledem na jeho vzdělávací potřeby (Hájková, Strnadová.2013, s. 257). V souvislosti s tím je třeba, a to i mezi žáky se stejným stupněm a druhem postižení, vycházet z toho, že jejich individuální potřeby a schopnosti mohou být přesto velmi

rozdílné, **a že přístup k nim, ani metody práce s nimi nelze v žádném ohledu paušalizovat** (Thorová, 2006, s.372).

V nekonečné diskuzi kolem inkluzivního vzdělávání tak zaznívají, již po několik let, stále stejné argumenty, ty jsou však vždy z větší, či menší míry spojeny s myšlenkou totální inkluze a s některými mýty o ní. Přestože, **proti argumentům uváděným v rámci nekonečné pře o školskou inkluzi, stojí dnes již jednoznačně průkazné výsledky výzkumů i sama praxe,** jsou právě obavy ze třídy přeplněné žáky se SVP, s různými poruchami chování, s těžkým, nebo kombinovaným postižením tím, co nepřestává mobilizovat učitele proti inkluzi. Přitom **má-li být inkluzivní vzdělávání kvalitní, nemůže se obejít ani bez podpory speciálních pedagogů, ani bez multidisciplinární spolupráce** (Hájková, Strnadová. 2013, s.255-257). Pokud však má být možné přistupovat k žákům individuálně, na základě jejich individuálních potřeb, nelze se přitom opírat o šablonovité zprávy mnohdy silně přetížených školských poradenských zařízení, což je v praxi často tou nejobtížněji překonatelnou bariérou na straně systému, a to jak pro žáky s SVP, tak pro učitele. Problematické je v tomto smyslu také to, že svou roli a ústřední zájem pracovníci ve školství vidí mnohdy pouze v tom, naučit žáka látku jednotlivých předmětů, měli by však současně usilovat také o jeho celkový rozvoj, jak tělesný a intelektuální, tak také emocionální a sociální (Buryová. 2010. s 38). Reálně je však hodnocení žáka v ČR postaveno právě na jeho znalostech, které se vztahujících převážně k látce daného předmětu, přičemž úroveň celkového rozvoje v uvedených oblastech se obvykle nehodnotí. Nezbytnou kompetencím učitele v inkluzivním vzdělávání je také **zájem o žáka ze strany učitele a jeho schopnost reflektovat reálné možnosti každého z žáků a bariéry na straně samotného systému vzdělávání, které mohou být také příčinou selhávání žáka** (Tannnenbergová, 2016, s. 34 – 35). Zdaleka ne všichni současní učitelé jsou takto kompetentní, a ani cesta k dosažení cílů inkluzivního vzdělávání stále není u konce, protože cílem prvního stupně procesu inkluze je začlenění všech žáků do hlavního vzdělávacího proudu, a to včetně těch, kteří by byli dříve ze společného proudu vzdělávání automaticky pro své postižení, či znevýhodnění vyloučeni. Pro realizaci druhého stupně je pak nezbytné, aby každá škola přijímala opravdu všechny žáky z dané lokality (Hájková, Strnadová, 2010, s.7). To by se mělo týkat samozřejmě všech stupňů vzdělávání, tedy SOU, SŠ i VŠ, **toho jsme však stále ještě nedosáhli, protože stále ne všechny školy, nemluvě o školách středních a vysokých, jsou schopny přijímat ke vzdělávání zcela všechny žáky/studenty.** To je

také důvod koexistence dvou vzdělávacích programů v českém školství, a to „Rámcového programu pro základní vzdělávání“ a „Rámcového programu pro základní školu speciální“ (MŠMT [on-line]). Dítě však nesmí běžnou školní docházkou trpět a musí být možné to v rámci systému vzdělávání nějak řešit, **této možnosti by však současně nemělo být zneužíváno jako nástroje k diskriminaci žáků se SVP a jejich vyřazování ze společného vzdělávání** (Novosad, 2010, s.22 – 23).

Ve školním roce 2019/2020 máme již k dispozici mnohé výzkumy týkající se různých faktorů vztahujících se k inkluzivnímu vzdělávání. Například Bartoňová s Vítkovou (2017) se v rámci kvalitativního výzkumného šetření věnovaly potvrzení, či vyvrácení některých svých hypotéz a během jejich šetření se, mimo jiné potvrdilo, že téměř 98% respondentů, tedy dotazovaných pedagogů, se cítí v souvislosti s inkluzivním vzděláváním pod přílišným tlakem ze strany státu. Autorky, v souvislosti s tímto svým zjištěním, dále poukazují na výsledky výzkumu společnosti MEDIAN s.r.o. z roku 2016, který se týkal postojů česká veřejnosti k inkluzivnímu vzdělávání. Tato analýza faktorů prokázala, že za postoji proti společnému vzdělávání se skrývají především **tři latentní postoje**, a to:

1) **obavy z poškození třídního kolektivu** vlivem začlenění žáka/žáků se SVP
2) **obavy z celkového a dlouhodobého poškození školství** vlivem procesu inkluze
3) **obavy z nedostatečné podpory a nepřipravenosti školského systému**.

Autorky dále poukazují na **nezbytnost neustálé aktualizace vzdělání pedagogů,** v příkrém rozporu k jejich doporučení je však fakt, že v rámci jejich výzkumu na dotaz, zda by měli dotazovaní učitelé zájem o rozšíření svých kompetencí v oblasti speciální pedagogiky uvedlo zápornou odpověď 90% ze všech dotazovaných pedagogů (Bartoňová, Vítková, 2017, s. 139).

Z výše uvedeného je patrné, že úvahy a vyjádření různých autorů v rámci odborného diskurzu nejsou ve všech směrech a detailech zcela jednotné, inkluze se však díky, byť místy velmi kontroverzní diskusi, stala v české společnosti známým a skloňovaným pojmem. To potvrzuje také Potměšil (2018) který vnímá, že se zdravotní postižení stalo společenským tématem právě díky diskusi o inkluzivním vzdělávání probíhající v posledních letech, lidé s postižením se již stali nedílnou součástí společnosti a zavádění inkluze do škol tak výrazně ovlivnilo formování společenských postojů. Přínosem přítomnosti žáků s postižením a jejich přímých interakcí s třídním kolektivem,

je pak to, že přispívají k tomu, aby se zvyšovaly také kompetence jejich spolužáků, kteří jsou motivováni k vyšší míře empatie, altruismu, obětavosti, či soucítění s druhými. Díky zavádění inkluze se také ukázalo, že odmítavé postoje učitelů k ní nestojí na odmítání hodnot spojených s inkluzivním přístupem, ale spíše na praktických obavách z toho, jak výuku v inkluzivní škole zvládnout (Potměšil, 2018, s. 73 – 86).

2.2 Specifika mentálního postižení v rámci školské/společenské inkluze

Podle výzkumu, realizovaného Watier (2016) se v době před zaváděním inkluze, konkrétně ve školním roce 2006/2007, na základních školách v ČR vzdělávalo přes 28 000 žáků s MP. To tehdy představovalo více než jednu třetinu z celkového počtu všech žáků se zdravotním postižením (dále ZP) na českých základních školách. Během následujících čtyř let se tyto počty ještě snižovaly a ve školním roce 2010/2011 dosáhl počet žáků s MP pouze 15 600, což představovalo už pouze 20 % z celkového počtu žáků se ZP. Důvodem k tomuto snížení však bylo hlavně to, že diagnózy žáků byly přehodnoceny a ti pak byli často přeřazeni do jiné kategorie žáků se SVP (MŠMT [online]).

Co se týče středního školství, není ve statistikách bohužel možno najít počty absolventů středních škol s mentálním postižením, protože jediná, zde uváděná kategorie je „žáci se zdravotním postižením“. Na středních školách realizoval výzkum Potměšil a kol. (2018), kteří shrnují výstupy své analýzy tak, že většina středních škol má nedostatečně zpracovány již samotné dokumenty vztahující se k vzdělávacím programům, protože pouze v případě jedné z devíti středních škol, které se výzkumu účastnily, se ukázalo, že její vzdělávací program plně odpovídá aktuální legislativě. Proto je na místě se domnívat, že ani jejich praxe neumožňuje inkluzivní způsob vzdělávání. Školám je tedy závěrem doporučováno, aby v případě inkluze osob s postižením zvýšili množství a kvalitu dostupných informací, a tím také kompetence svých žáků v této oblasti. Jako vhodnou formu doporučují například spolupráci školy s organizacemi sdružujícími osoby s postižením, nebo se speciálními SŠ (Potměšil, 2018, s. 22 – 86). Zapojení žáků s MP do výuky na SŠ je však obtížné, a to už proto, že na SŠ je nutné vykonat přijímací zkoušky, a to minimálně z českého jazyka a matematiky, kdy jediným opatřením, směřujícím k vyrovnání šancí žáků se speciálně vzdělávacími potřebami, je

poskytnutí jim vyšší časové dotace, a tedy prodloužení doby pro vypracování písemné přijímací zkoušky. Vzhledem k tomu, že se mentální postižení projevuje především obtížemi v učení a pojmová, praktická i sociální inteligence těchto osob je omezená, a ještě umocněná jejich obvykle pomalým pracovním tempem, jsou žáci s MP ze vzdělávání na středních školách již na začátku vyloučeni (Bartoňová, Pitnerová, Vítková, 2013. s.241). Jelikož zřejmě není mnoho studentů s MP již na středních školách, je tím logicky značně ovlivněn také počet uchazečů o studium na vyšších odborných a vysokých školách, jak to potvrzuje také několik autorů odborných publikací (Šámalová 2016, Michalík, Baslerová, Růžička 2018 a další).

2.3 Inkluzivní vzdělávání na vysokých školách v ČR

Studium na vysoké škole, a také jeho zdárné ukončení, je spojeno vždy s určitou mírou prestiže, a to nejen proto, že je při vstupu jedince na trh práce velmi limitující pro získání lukrativního zaměstnání, ale také tím, že se jedná o nejvyšší dosažitelný stupeň vzdělávání vůbec. Osoby s postižením, či jiným znevýhodněním mají přístup ke vzdělání a všem dalším výhodám omezen již svojí sociální situací, která jim velmi znesnadňuje jak vlastní sociální začleňování, tak získání zaměstnání a později dosahování vlastních příjmů. Obtíže v terciálním vzdělávání však vznikají ve vzájemném působení student s postižením – studijní prostředí, kdy toto není potřebám žáků dostatečně uzpůsobeno. Počty studentů VŠ se SVP však neustále vzrůstají, což svědčí o tom, že se situace osob s postižením v terciálním vzdělávání pozvolna zlepšuje, což se pak stává výzvou a motivací pro další uchazeče se SVP o studium na VŠ. V tomto poměru a se vzrůstající poptávkou po podpůrných opatřeních různého druhu také narůstá počet pracovníků, za tímto účelem zřizovaných, podpůrných center při jednotlivých vysokých školách. I přes přijetí mnoha velmi zásadních právních opatření a předpisů, čelí lidé s postižením během studia na vysoké škole stále velkému tlaku, protože jsou nuceni při plnění svých studijních povinností stále překonávat velké množství bariér. Těmi jsou především: vlastní potíže se sociálním začleňováním, předepsaný formát zkoušek, který plně neodpovídá potřebám konkrétních studentů, redukované studijní materiály, či jejich dostupnost v požadovaném formátu, potřeba širšího spektra podpůrných služeb, než je standartně nabízeno, či architektonické bariéry v budovách, kde je vlastní studium realizováno (Šámalová, 2016, s.32 – 97).

Jednoznačný nárůst počtu studentů vysokých škol se SVP v posledních letech potvrzuje také několik studií realizovaných v ČR (Šámalová 2016, Šándorová, Ehlová, Myslivec 2017 a další). O tomtéž svědčí také údaje uvedené v dokumentu zpracovaného MŠMT. Podle nich k 31. 12. 2013 na vysokých školách v ČR studovalo celkem 368 000 studentů. Počet studentů se specifickými vzdělávacími potřebami byl přitom pouze 894, tedy velmi nízký. Většina veřejných VŠ již také vybudovala aspoň částečně bezbariérový přístup a zřídila centra podpory pro studenty se specifickými potřebami, jejichž počet od roku 2013 vzrostl na 1 148 (MŠMT [on-line]).

UPOL také není v ČR první univerzitou, na které byl realizován projekt s cílem zpřístupnění vysokoškolského prostředí lidem s postižením. Např. na Univerzitě v Pardubicích proběhl v letech 2012 – 2015 projekt „Univerzita Pardubice a kampus bez bariér“, jehož cílem bylo zpřístupnit prostředí univerzity lidem s handicapem a vybudovat zde přátelskou, inspirativní a podnětnou komunitu (Kolektiv autorů, 2017, s. 5 - 9). Na samotné UPOL bylo podpůrné centrum pro studenty se SVP založeno již v roce 1996 a do dnešní doby prošlo mnoha změnami, vedoucími především ke zvýšení kvality jím poskytované podpory studentům, ke které došlo především za podpory Pedagogické fakulty, která je jednou z osmi fakult na UPOL. Bylo zde také realizováno do dnešního dne množství projektů, které přinesly poradenskému centru mnoho inovací, jejichž výsledkem je poskytování komplexního, odborného, technického a terapeutického servisu studentům UPOL se SVP. U nich však tato podpora samozřejmě nekončí, centrum je připraveno stejně tak podporovat již uchazeče o studium na UPOL, kolegy studentů se SVP a pedagogické i nepedagogické pracovníky UPOL. Spolupráce je realizována již také s pracovníky středních škol, a to jak s učiteli, tak také s poradenskými pracovníky, kteří se o vzdělávání a podporu studentů se SVP na UPOL zajímají a mohou tyto informace poskytnout svým absolventům. Ve školním roce 2011/2012 studovalo na UPOL 56 studentů se SVP a do školního roku 2016/2017 tento počet stále rostl, a to až na 192. Co se typologie této skupiny týče, jde o 17 studentů se zrakovým postižením, 35 se sluchovým, 34 z nich má omezení hybnosti, 4 poruchu autistického spektra, 78 poruchu učení a 26 studentů jiné, v autorkami blíže nespecifikované potíže. Poskytování podpory studentům se SVP není plošné, ale je spojené se vznesením požadavku podpory ze strany samotného studenta, protože někteří studenti se SVP jsou schopni studium velmi dobře zvládat, a takovýto druh podpory tudíž

ani nepožadují. Podporovanými oblastmi v případě studentů se SVP jsou zejména osobní a studijní asistence, uzpůsobení studijních materiálů potřebám studenta, materiální a technické zabezpečení studia (např. zapůjčení speciální pomůcky), nejen studenti pak mohou využít také konzultační a poradenskou činnost, metodickou podporu či poskytnutí intervence (Pastierková. Horvátová, 2017, s. 22 -28).

2.4 Projekt ICLIFE

Podpora a začleňování osob s mentálním postižením do života univerzitního campusu je, jak už jsem uvedla, hlavním cílem projektu ICLIFE, současně je však začleňování osob s postižením do společnosti, tak aby mohli žít plnohodnotným životem a nebyly omezovány na svých právech také cílem sociální práce. V rámci projektu IC LIFE se spojily celkem čtyři evropské univerzity s plánem **rozvíjet a zavádět koncepci začleňování mladých dospělých s mentálním postižením do prostředí vysokých škol**, a to za přispění lidí majících již s lidmi s mentálním postižením jisté praktické zkušenosti. Hlavním cílem projektu IC LIFE je pak zejména zpřístupnit **vysokoškolské vzdělávání a univerzitní prostředí** lidem s mentálním postižením, a také je aktivně zapojit do života vysoké školy, a to tak, že se lidé s mentálním postižením budou moci účastnit kurzů vyhovujícím jejich ambicím a budou také zapojeni do výuky jako odborníci na život, od kterých se budou učit ostatní studenti. Studenti a lidé s mentálním postižením budou mít také příležitost se vzájemně blíže poznat a vstupovat tak do přímých interakcí, k čemuž dosud obvykle nebyl dostatek příležitostí. Výstupem projektu jsou materiály, vzdělávací a diseminační aktivity, skrze které je možné tyto inovativní metody a postupy předávat dalším univerzitám, popřípadě také jiným subjektům. Do partnerství v rámci projektu vstoupili Thomas More University of Applied Sciences, Lapland University of Applied Sciences, Inclusion Europe, Hogeschool Utrecht a Universita Palackého v Olomouci, díky přidruženým partnerům se však myšlenka projektu ICLIFE a sdílené hodnoty dostaly takřka na celé území Evropy, a dokonce také mimo ni (oICLIFE [online]).

3. Metodologie výzkumu

Na počátku výzkumu jsem byla rozhodnuta realizovat sběr dat pouze formou fokusních skupin, které měly být tvořeny různými skupinami osob zapojených do projektu ICLIFE, tedy konkrétně studenty a zaměstnanci UPOL, sociálními pracovníky z organizací zapojených do projektu a samotnými lidmi s mentálním postižením. Východiskem pro mne přitom bylo zejména to, že otázka je položena poměrně široce a týká se širšího okruhu v projektu zainteresovaných osob z různých skupin, a také s různými rolemi. Rozhodla jsem se proto tedy, po vzoru Groulíkové a Střihavkové (2015), založit výzkum na kvalitativní výzkumné strategii. Právě tyto výzkumnice k výběru dále uvádějí, že **umožňuje v rámci výzkumu získat data od více osob a současně pozorovat jejich neverbální reakce na uvedená témata**. Přičemž další přednost této metody lze spatřovat také v tom, že s jejím využitím, lze **pružně reagovat** na situace, které během samotného procesu dotazování mohou ve skupině vznikat a konkrétně jim **přizpůsobit průběh šetření**. Zásadním limitem pro výběr vzorku je pak pouze to, či si dotazovaní přejí, či nepřejí s výzkumníky spolupracovat (Groulíková, Střihavková, 2015, s.71). V tomto ohledu se však má zkušenost od zkušenosti uvedených autorek výrazně odlišuje, všichni dotazovaní totiž byli ochotni se mnou spolupracovat, ale velmi výrazným limitem se ukázala být jejich dostupnost na jednom místě v určitém čase. Právě tento fakt se stal později příčinou toho, že bylo nutné strategii výzkumu přizpůsobit možnostem dotazovaných, a přizpůsobit tomu také metodu použitou při sběru dat. Při koordinaci aktivit vedoucích ke získání potřebných dat, se tedy nakonec ukázalo, že zamýšlenou fokusní skupinu se povede zrealizovat pouze se skupinou sestávající ze studentů denní formy navazujícího magisterského studia, kteří měli zapsaný předmět Seminář inkluzivního výzkumu. Tato situace, ač se zdála být původně spíše komplikací, byla nakonec velkým přínosem, přestože z tohoto důvodu nebylo technicky možné vytvořit jediný výstup, a bylo proto třeba jak vlastní analýzu, tak i hodnocení rozmělnit do několika podkapitol určených právě okruhem dotazovaných osob a aplikovanou metodou sběru dat. Tím došlo k původně neplánované triangulaci, která zvyšuje důvěryhodnost výsledků výzkumu, a také pozitivně přispívá ke komplexnosti výsledné výzkumné zprávy a je při ní využíváno nejen několik zdrojů dat, ale také více způsobů pro jejich sběr. Umožňuje také výzkumníkovi důkladně si ověřit vlastní porozumění obsahu jím

interpretovaných informací, a čtenáři získat sumu informací o metodologii výzkumu a souboru původních dat, na základě kterých si, mimo jiné, může utvořit svůj vlastní názor (Hendl. 2006, s.11). Z téhož důvodu jsou také závěry ilustrované a podložené přímými citacemi sdělení dotazovaných.

3.1 Výzkumný problém a výzkumná otázka

V této části je mým úkolem obhájit, s jakým cílem realizuji tuto studii a na jakou otázku, má být moje práce odpovědí. Jako studentka navazujícího magisterského studia jsem samozřejmě povinna odevzdat a obhájit diplomovou práci, což je primární motivací zřejmě každého studenta, pak dalším pragmatickým důvodem je celkové zhodnocení projektu IClife. Smyslem výzkumných aktivit však také nemá být, pouze zodpovědět výzkumnou otázku, ale celé výzkumné snažení musí mít mnohem hlubší důvod. Ten však musí být současně s výzkumnou otázkou velmi úzce spojen, a ta musí být provázána s cílem celého výzkumu. Pouze tak totiž může výzkumník odvést kvalitní práci a orientovat se později v diskusi objasňující význam jím získaných výsledků (Hendl, nedatováno, s.1). Tímto hlubším důvodem a tím, co mne skutečně motivovalo k tomu, abych si pro svoji diplomovou práci vybrala právě téma inkluze osob s MP do univerzitního prostředí, je jednak to, že jsem si vědoma, a vyplynulo to také z mých rozhovorů s učiteli v rámci mé bakalářské práce, že právě MP je považováno za jedno z nejvíce problematických postižení ve vztahu k inkluzi (Jelínková, 2018, s. 38 - 39). Již na zmiňované konferenci k projektu ICLIFE na UPOL mne také napadlo, že by mne osobně asi nejvíce zajímalo, jak projekt zapůsobil na vlastní aktéry, tedy na pracovníky a studenty katedry Křesťanské sociální práce, klienty spolupracujících sociálních služeb, sociální pracovníky doprovázející lidi s MP zapojené do projektových aktivit, a také na odbornou veřejnost, která se zapojila třeba pouze tím, že se zúčastnila konference, kde byl projekt i jeho myšlenky prezentovány. **Cílem výzkumné části mé práce je tedy zhodnotit, a to pohledem samotných aktérů projektu IClife, jeho průběh, výsledky a dopady**. Navíc v rámci hledání zdrojů pro svoji diplomovou práci jsem se upevnila v tom, že jde o oblast a souvislosti, které nejsou dosud probádány, tedy aspoň ne příliš hluboce, a ne u nás v ČR. Pro naplnění cíle mé práce, je tedy nutné zodpovědět hlavní výzkumnou otázku, která zní: **Jak hodnotí jednotlivý aktéři projekt IClife?** Protože také sami dotazovaní se postupně seznamovali s projektem

IClife a často i s myšlenkou inkluze osob s MP do univerzitního prostředí, a některým z nich byla na úvodu neznámá vůbec sama problematika a koncept MP, bylo třeba s tímto tématem pracovat velmi citlivě. Pohled dotazovaných se v průběhu samotné realizace projektových aktivit a celého s tím spojeného procesu, proměňoval. Proto jsem považovala za nezbytné v tomto sledu také pracovat a poukázat nejprve na východiska a očekávání dotazovaných od projektu ICLIFE, na jejich osobní nastavení a zkušenosti s lidmi s MP před zahájením projektových aktivit, a pak také na to, co od projektu vlastně očekávají, a v čem případně vidí úskalí, či rizika projektu IClife. Dílčí výzkumné otázky tedy znějí: *Jak se měnily postoje účastníků k problematice otevírání univerzity lidem s mentálním postižením? Jak hodnotí účastníci průběh a výsledky projektu? V čem spatřují účastníci projektu jeho přínosy/dopady?*

3.2 Metoda výzkumu

Pro zjišťování názoru aktérů jsem se rozhodla použít kvalitativní výzkum také proto, že je možné při něm získat poměrně detailní popis celé situace, a umožňuje hlubší vhled do skupiny, kterou pak zkoumá přímo v jí přirozeném prostředí (Hendl, 2016, s.48). Právě kvalitativní výzkumné šetření je nejvhodnější, pokud tématem výzkumu je chování a život lidí a k takovému výsledku nelze dojít za pomoci kvantifikace (Strauss, Corbinová, 1999, s.10). V případě lidí s MP jde o jejich každodenní život a účast na všech aktivitách, včetně těch provozovaných na univerzitě. Velkou výhodu spatřuji dále v tom, že kvalitativní výzkum je velmi flexibilní a umožňuje i v průběhu výzkumných aktivit reagovat na aktuální situaci a přizpůsobit se nastalým okolnostem (Hendl, 2016, s. 59). To je pro mne velkou výhodou zvlášť proto, že stále nejsem příliš zkušeným výzkumníkem. Hlavním prostředkem používaným při získávání dat je především sám výzkumník, který musí také popsat a charakterizovat svá východiska (Hendl, 2016, s.160). To jsem učinila hned v úvodu své práce, na který zde tímto odkazuji. Právě pro svá východiska jsem se rozhodla uskutečnit výzkum formou polostrukturovaného rozhovoru, kdy budu mít možnost klást otázky a případně je i doplňovat, tak aby bylo možné lépe rozpoznat determinanty a motivy dotazovaných.

Všechny v rámci výzkumu použité metody tedy patří mezi ty, které jsou standardně využívány pro **kvalitativní výzkum**. **Data jsou sebrána** za využití několika postupů,

a to buď prostřednictvím **fokusních skupin a polostrukturovaných rozhovorů se studenty, lidmi s mentálním postižením, pracovníky a vyučující zapojenými do programu.** Jak již jsem uvedla, právě tímto realizovaná triangulace, ke které došlo s využitím poměrně širokého spektra otázek kladených aktérům projektu ICLIFE, kteří jsou však současně také lidmi s rozdílnými východisky, působícími v celé řadě rolí, což ještě umocňuje dopad zde použité metody. Pouze kvalitativní výzkum totiž umožňuje výzkumníkovi lépe zohlednit široké spektrum postojů a východisek jednotlivých dotazovaných a současně porozumět jak jejich subjektivním zkušenostem, tak také souvislostem v rámci celé skupiny dotazovaných (Hendl. nedatováno, s.5). I když použití více technik sběru dat a způsobů jejich získávání nebylo, jak už jsem uvedla, mým původním záměrem a vlastní práci mi poměrně zkomplikovalo, ukázalo se to nakonec být velkým přínosem pro výstupy z hodnocení, a také pro mne, protože jedna věc je teorie, jíž nabývá člověk vědomostí, věcí druhou je pak praxe, která je současně tréninkem pružnosti a získáváním dovedností (**Žižlavský in kol. autorů, 2014, s. 109 – 110)**. Pro lepší názornost a přehled však popíši jednotlivé techniky a metody sběru dat tak, aby byly strukturovány v návaznosti na jednotlivé skupiny dotazovaných, se kterými byl v rámci výzkumu projekt IClife postupně zhodnocen. To přispěje opět ke zlepšení kvality kvalitativního výzkumného šetření, konkrétně k aplikaci zásady krystalizace, o které Hendl říká, že skrze uznání různorodých pohledů a stránek problému umožňuje lépe porozumět situaci (Hendl, nedatováno, s.11).

Prvními hodnotiteli byli účastníci konference pořádané v roce 2018 na CMFT UP v Olomouci s názvem „Možnosti pracovního uplatnění osob s mentálním postižením v prostředí vysokých škol“, kteří nebyli dále do projektu zapojeni. Rozhovory s nimi zrealizovali a zapsali studenti denní formy studia v rámci aktivit vedoucích ke získání zápočtu z předmětu Diplomový seminář, jehož garantem i vedoucí je Mgr. Pavlína Jurníčková Ph.D., která jejich práce za účelem zpracování dat a jejich vyhodnocení, pro účely mého výzkumu, samozřejmě s jejich souhlasem, poskytla. Také v tomto případě se jedná o *kvalitativní výzkumné šetření, realizované formou polostrukturovaného rozhovoru.* Miovský považuje polostrukturovaný rozhovor za nejpoužívanější způsob kvalitativního výzkumu. Vyžaduje intenzivní přípravu, při níž je potřeba si sestavit plán rozhovoru, a také si, aspoň obecně, formulovat otázky a jejich okruhy, čímž vlastně již máme připraveno jakési jádro rozhovoru. Výhodou, oproti rozhovoru plně strukturovanému, je, že u otázek můžeme

zaměňovat pořadí, nebo se také doptávat (Miovský, 2005, s.159-162). Vzhledem k tomu, že se dotazovaní z této skupiny nezúčastnili žádných dalších projektových aktivit, jsou tak otázky zaměřeny poněkud více obecně, totiž na to, jak vnímají dotazování současnou situaci osob s MP v ČR, a jak na ně zapůsobil projekt – konkrétně v čem vidí jeho přínos a případně, co považují za jeho rizika. Jelikož, jak už jsem uvedla, šlo mi zejména o zachycení různorodých pohledů a východisek dotazovaných, tato část práce umožňuje zasadit hodnocení do kontextu se současnou situací lidí s MP v ČR.

V druhé fázi hodnotili projekt IClife zaměstnanci UPOL, konkrétně ti, kteří přednášejí na katedře Křesťanské sociální práce, současně členové projektového týmu, přímo zapojení do projektových aktivit. To jim umožnilo vnímat projekt ve více úrovních a souvislostech, než-li všem ostatním, a to navíc ještě z různých perspektiv, tak jak se proměňovali jejich role. Technikou využitou pro sběr dat byl polostrukturovaný rozhovor, který byl pro větší autenticitu, se svolením dotazovaných, nahráván a následně přepsán. V první části rozhovoru jsme se zaměřila na stav před a krátce po zahájení projektu, tedy na to, co dotazovaní od projektu na počátku očekávali, jak hodnotili jeho cíle, zda a v čem konkrétně spatřovali jeho možný přínos a zda měli nějaké zkušenosti s lidmi s MP před zahájením projektu. Ve druhé části rozhovoru jsme se již zaměřili na hodnocení projektu na jeho konci, tedy konkrétně jaký byl pracovní, osobní přínos projektu, a zda podle dotazovaných něco přinesl také studentům, tedy co přinesl samotné univerzitě a zda je zde patrná z pohledu dotazovaných nějaká změna. Poslední oblastí byl přínos osobní, totiž zda dotazovaní dospěli k nějakému zásadnímu zjištění v souvislosti s projektem.

Třetí skupinou dotazovaných byli studenti, tedy studentky, které jediné se sešli v rámci početnější studijní skupiny, což mi umožnilo aplikovat původně zamýšlenou metodu kvalitativního výzkumu, totiž fokusní skupinu. V dotazování jsem se na počátku zaměřila na přítomnost možných obav ze spolupráce s lidmi s MP u studentek, dále na to v čem vidí přínos pro sebe, a v čem naopak pro lidi s MP a zda vnímají nějakou změnu na UPOL, ke které došlo v souvislosti s projektem IClife, případně zda je něco, co by ony samy doporučili UPOL do budoucna. Studentská skupina byla poměrně intenzivně sžitá, protože zkušenost s lidmi s MP a s realizací projektových aktivit měla pro studentky evidentně velmi stmelující charakter, přesto však postoje jednotlivců nebyly vždy jednotné, což dávalo rozhovoru mnohem vyšší

dynamiku a spád, než tomu je u dalších mnou použitých metod sběru dat v rámci tohoto výzkumu. Znát bylo také, že se studentky cítili ve skupině lépe, než kdybych s nimi rozhovory realizovala jednotlivě, což otvíralo prostor pro diskusi, a tak také hlubší reflexi jednotlivých pohledů studentek. O tomto přínosu hovoří v souvislosti s technikou fokusních skupinami také Hendl, který vnímá právě fokusní skupinu jako techniku umocňující sdílenou zkušenost a napomáhající hlubší reflexi stanovisek jejích jednotlivých členů (Hendl, nedatováno s. 7-8). Další přidanou hodnotou jsou pak neverbální projevy dotazovaných, které lze během aplikace této metody pozorovat a reagovat na ně (Groulíková, Střihavková. 2015. s. 71). Současně však bylo v tomto případě asi nejtěžší, to, co Hendl nazývá saturací, tedy rozhovor ve správnou chvíli ukončit a určit tak bod, kdy už k dalšímu, či hlubšímu porozumění problému ničím nepřispívá.

Zcela mimořádné bylo po všech stránkách mít možnost hodnotit projekt ICLIFE s pracovnicemi Domova Daliborka, který byl do projektových aktivit zapojen asi nejintenzivněji ze všech spolupracujících organizací. Zde jsem, mimo polostrukturovaného rozhovoru a diskuse s pracovníky této sociální služby, měla možnost požít také metodu participativního pozorování. V rámci toho jsem navštívila domov Daliborka a měla možnost tak možnost se setkat také s aktéry z řad samotných osob s MP. To všechno opět v souladu s tím, co k tomu uvádí Hendl, a co zvyšuje kvalitu, potažmo hodnotu, kvalitativního výzkumného šetření, ať už zasazením aktivit do kontextu v čase a místě, tak tím, že má výzkumník možnost seznámit se se situací dotazovaných z více perspektiv (Hendl, nedatováno, s .7). V tomto případě jsem měla možnost pozorovat aktéry s MP v jejich přirozeném prostředí, seznámit se tak s nimi, s jejich každodenním životem a tím, co do něj přinesl projekt ICLIFE. V rámci polostrukturovaného rozhovoru s pracovnicemi Domova Daliborka jsem se zaměřila na to, jaká měly od projektu ICLIFE na počátku očekávání, ale zejména na to, v čem vidí ony samy přínos projektu ICLIFE, a to jak pro ně samotné, tak pro uživatele jejich sociální služby. Další hodnocenou oblastí byla pak budoucí spolupráce mezi nimi a UPOL, a kde pro ni vidí do budoucna prostor.

3.3 Zpracování získaných dat

V případě polostrukturovaného rozhovoru je třeba brát zřetel na to, že analýza dat z rozhovoru je vždy interpretativním procesem, a že je nezbytné si nejprve přepis rozhovoru několikrát projít, přičemž postupně odhalujeme nové skutečnosti, souvislosti a další aspekty, které jsme po jeho prvním přečtení vůbec nevnímali. Základní procedurou, jak bylo uvedeno je tedy přepis rozhovoru, následně pak jeho kódování, což nám dále umožňuje samotnou interpretaci zjištěného (Hendl, 2017, s. 216 – 2017). Po přepisu rozhovorů jsem přistoupila k tomu, že jsem si takto získaný text nejprve rozčlenila podle témat a pojmů v něm obsažených, tím jsem tedy použila metodu otevřeného kódování, o která spočívá právě ve vyhledávání a seskupování tématicky podobných slov (Strauss, Corbin, 1999, s. 42 – 48). Dále jsem vše seřadila podle jednotlivých témat a hledala mezi nimi shodný, či podobný význam, čímž jsem nalezla také odpovědi, které byly od většiny odlišné, čímž došlo také na axiální kódování, které je vlastně hledáním souvislostí mezi uvedenými kategoriemi a subkategoriemi, které vedou k rozvinutí a rozpoznání hlubších souvislostí, které nám do té doby nemusely být zřejmé. (Miovský, 2006, s.229-230). Pravdou je, že v případě, kdy jsem si rozhovor sama zrealizovala a přepsala jsem se v něm orientovala výrazně lépe, než tomu bylo v případě rozhovorů, které zrealizovali pro účely výzkumu s účastníky konference moji kolegové. Rovněž zpracování takto získaných dat pro mne bylo mnohem náročnější, a to nejen časově.

V případě fokusní skupiny, kdy rozhovor nebyl nahrávaný, bylo velmi náročné si jeho obsah stručně zapsat, tak aby byla zachována jak struktura, tak i obsah sdělení skupiny i jednotlivců, a nezbytné bylo data zpracovat a zanalyzovat prakticky bezprostředně po jejich získání. Pokud bych měla tuto metodu využívat i v budoucnu, určitě bych upřednostnila pořízení videozáznamu a následný přepis jeho obsahu.

Návštěva Domova Daliborka, byla pro mne v mnohém velmi podnětná, a proto jsem velmi kvitovala to, že jsem si o datech, která chci získat a o struktuře jejich zpracování, udělala již předem velmi jasnou představu. A v rámci pozorování jsem si, do již vzniklého schématu, pouze doplňovala získané informace.

4. Zapojení osob s mentálním postižením do života univerzity

4.1 Hodnocení projektu ICLIFE z pohledu osob pracujících s lidmi s mentálním postižením

4.1.1 Výzkumný soubor - sociodemografické charakteristiky komunikačních partnerů

- Věk dotazovaných se pohybuje v rozmezí mezi 23 až 54 lety, věkový průměr dotazovaných je 36 let.
- Délka jejich praxe v oblasti sociální, či pedagogické práce s cílovou skupinou osob s mentálním postižením se pohybuje od 10 měsíců až po 23 let.
- Většina z dotazovaných, má vysokoškolské vzdělání (9), další 2 jsou absolventy vyšší odborné školy a 1 má ukončené středoškolské vzdělání.
- Převládá skupina sociálních pracovníků, kterých je celkem 5 (jeden z nich je současně také vedoucím poskytované sociální služby), následují 2 vedoucí sociálních služeb, 2 učitelky na speciálních školách, 1 vychovatelka/pracovnice v sociálních službách, 1 pracovnice v sociálních službách a 1 vysokoškolský pedagog.
- V přímém každodenním kontaktu s uživateli služeb a žáky s mentálním postižením je celkem 10 dotazovaných, u zbývajících dvou je pak přímý kontakt s osobami s mentálním postižením, vzhledem k jejich pracovní náplni, méně častý.

4.1.2 Situace osob s mentálním postižením v České republice

- **Situaci považuje za extrémně špatnou pouze jeden z dotazovaný**, který uvedl, že v české společnosti stále převládá názor, že by lidé s mentálním postižením měli být od společnosti izolováni. „*V České republice to mají mentálně postižení lidé hodně těžké, protože je tady pořád takový ten starý syndrom, že mentálně postižený člověk patří do zavřené budovy někde na okraj lesa a neměl by vlastně vůbec chodit mezi normální lidi. Mají to těžší než všechny ostatní menšiny, jakékoliv. Myslím, že tato situace se nezlepší(D1).“*
- **Situaci lidí s mentálním postižením vnímá jako špatnou, nebo spíše špatnou většina 2/3 dotazovaných**. „*Největším problémem je to, že to vše, bych já řekla, nekoordinuje, nespolupracuje a ten přístup je prostě takový neorganizovaný. Jedna strana neslyší druhou, každý si jede ze svého úhlu pohledu a když se to skloubí, tak je to většinou na nějakých menších úrovních,, co se týká té práce s těmi lidmi s mentálním postižením, tak to příliš uchopené není (D2.)“* Lidé s mentálním postižením jsou stále do značné míry stigmatizováni, ostatní z nich mají strach, nerozumějí jim a jejich názor na osoby

s mentálním postižením je stále postaven převážně na předsudcích a stereotypních představách: „*Tak bohužel lidé s mentálním postižením často na širší veřejnost působí velmi odlišně a lidé k nim mají často větší bariéru než k lidem s postižením třeba tělesným, takže tady v tomhle pohledu ten postoj širší veřejnosti není tak pozitivní (D7).“* Většinové společnosti stále chybí přímá zkušenost a možnost interagovat s lidmi s mentálním postižením. Stále poměrně nízká je také informovanost běžné populace, která se s lidmi s mentálním postižením běžně stále moc nesetkává a může tak snadno být předmětem manipulace ze strany různých zájmových skupin (petice), protože sama nedokáže situaci kolem osob s mentálním postižením objektivně posoudit právě proto, že í chybí informace a přímá zkušenost. „*... mění se tu legislativa, ale pokud to v těch lidech zůstává, a tak se ve skutečnosti potom v praxi stejnak ty věci budou ohýbat a jedna z těch věcí je přístup k mentálně postiženým. Podle mě se zlepšil z dob před dvaceti lety, ale já bych si představoval ten posun jinde, ale já vůbec jsem skeptik. Prostě, myslím si, že to…tam jde především o tu důstojnost, důstojnost těchto lidí. A ta se jako nezlepšila o moc (D4).“*

- **Jako dobrou ji naopak vnímá čtvrtina z dotazovaných**, protože ve společnosti je dostatek příležitostí pro uplatňování práv osob s mentálním postižením ve všech oblastech, včetně partnerského života a rodičovství. Rovněž potřeby osob s mentálním postižením jsou naplňovány na dobré úrovni, nechybí sociální služby zaměřující se na osoby s mentálním postižením: „*…tady u nás se jim žije královsky. I ten život tady, mají hodně svobody, v podstatě si můžou dělat téměř co zvládnou… můžou v podstatě využívat i službu podporovaného bydlení, takže můžou bydlet i sami, pokud to dokáží. Můžou si najít vztah, takže partnera, v podstatě i v dnešní době ani rodičovství není nějakým jako problémem, nebo naopak i nějaká antikoncepce, aby to právě nebylo. Že ty možnosti jsou, jsou pro ni sexuologové a spoustu…Myslím si, že v té České republice se snaží, jako hodně se teď rozšiřujeme a přibližujeme se té společnosti i v zahraničí (D5).“*
- **1/3 dotazovaných se také staví kriticky ke školské inkluzi a tomu, jak je v ČR realizována.** Za ohrožující pro osoby s mentálním postižením považují především postupné snižování počtu speciálních (praktických) škol. „*…pro ty děti s lehkým mentálním postižením není dobrý krok, že jsme měli fungující školství, které je vzdělávalo, bylo pro ně nachystané a teď v rámci toho hlavního vzdělávacího proudu, že na to není, nejsou na to učitelé připraveni, aby vzdělávali v rámci té velké skupiny, děti nebo žáky s lehkým mentálním postižením(D6).“*, „*Co mi přijde naprosto nevyhovující je administrativa s tím spojená…My vyplňujeme strašně dlouhé dotazníky na individuální plán, který musí mít každé dítě a pro mě*

je to naprosto nesmyslně poskládané ten dotazník a z mého pohledu nemá žádnou vypovídající hodnotu. Kdybych ten čas využila při práci s dětmi, bylo by to lepší (D8).“

4.1.3 Vnímaný přínos projektu ICLIFE

- **Projekt IClife je**, dle dotazovaných **přínosný pro obě strany**, jak pro studenty, tak pro osoby s mentálním postižením.
- *„Určitě pro obě strany v rámci nějakých sociálních dovedností a kompetencí a případně empatie a tady těchto schopností (D3)“.*
- **Studenti si osvojí nové kompetence důležité především pro jejich vlastní praxi.** Zbaví se předsudků vůči cílové skupině osob s mentálním postižením a lépe jí porozumí. *„…ti mladí lidé, kteří tu zkušenost nemají, tak je dobré, kdy tu zkušenost získají. Ta zkušenost je pro tohle nepřenosná, můžete se naučit teoretické základy, které chcete, ale ta zkušenost tím, že ti klienti s mentálním postižením se tam zúčastní přímo v té škole, mají možnost té komunikace a práce s nimi, tak je to daleko větší přínos než nějaký teoretický základ (D2).“*
- **Za největší přínos projektu IClife pro osoby s mentálním postižením označili dotazování jejich zaměstnávání na univerzitě:** „ *...budou v práci, takže si budou připadat přínosní, že je v ně kladena ta důvěra a tak dále…(D12).“, „Jako nejpřínosnější z projektu se mi jeví zaměstnávání…Tam si myslím, že absolventi, šikovní, kteří mají nějakou velkou houževnatost, že se v nějakých oborech lehce mohou uplatnit v oborech nějakých pomocných prací, kteří pak mohou zkoušet i nějakou živnost třeba…(D6*), která je pro ně navíc poměrně bezpečným prostředím, ve kterém jsou také pozitivněji přijímáni než jinde *„Já mám za to, že univerzita je taková tolerantnější, já bych řekla, že čím vzdělanější člověk tím je tolerantnější… Proto vnímám tento projekt velmi pozitivně(D8)*. **Přínosem je také možnost** pro osoby s mentálním postižením **začlenit se do společnosti, získat nové sociální kompetence a dovednosti,** „*Oni jsou nadšení, že se dostanou mezi ty „normální“ lidi, v úvozovkách, že se s něma ty lidi baví, oni si popovídaj, dostanou se do jinýho prostředí, finance jsou pro ně velkým motivátorem…(D5).“*. Neméně významný je dopad jejich spojení s univerzitou na jejich společenský statut: *„Myslím si, že z hlediska důstojnosti, prestiže jejich osobní, si myslím, že dobrý. Jako zaměstnanci Univerzity Palackého jako ne takový jako pomocník, dobrovolník, ale regulérní zaměstnanec, to má obrovský množství výhod…(D4).“*

- Projekt je také přínosný tím, že umožňuje osobám s mentálním postižením **změnit prostředí a poznat nové lidi.** *„Takové to nakouknutí z té vlastní ulity, vyjít jako ven, dostat se na univerzitu, kam se nikdy nedostali (D1).“ „…a je to přínos hlavně pro ty uživatele, že prostě nejsou prostě furt prostě doma, nebaví se stále s jedním a těma samýma…(D11).“*
- Mimo to by myšlenka projektu IClife mohla **pozitivně ovlivnit postoje společnosti** *„…klient s tím MP se socializuje, dostane se do společnosti, i to bude formovat tu společnost v tom, že těm lidem dojde, že zase tak moc o nic nejde… Že to není taková katastrofa, když má někdo takovou poruchu.(D12).“*
- Projekt IClife by mohl snad být inspirující také pro ostatní vysoké školy v ČR. *„Tak mohlo by to samozřejmě mít ten přínos té inspirace pro tu školu. To znamená, že ostatní vysoké školy by měly tu vaši za nějaký vzor, který by mohli následovat. To znamená, že by se ten projekt mohl rozšířit poměrně široce. A ano, rovněž je to opět o tom setkání tady s touto skupinou lidí – k lepšímu porozumění a podobně (D7).“*

4.1.4 Vnímaná rizika projektu ICLIFE

- **Jako hlavní riziko vidí dotazovaní to, že lidé s mentálním postižením mají svá specifika a své limity**, např. jsou lehce zneužitelní, neudrží dlouho pozornost, mohou mít problémy s učením i pamětí. *Vidím rizika zaměstnavatelnosti těch lidí s mentálním postižením, já si myslím, že můžou být teoreticky zneuživatelní… Takže, podle mě, člověk s mentálním postižením, opravdu mentálním postižením, nebude přijatý, aby měl zodpovědnou práci, kde hrozí přebírání klíčů, kde hrozí prostě krádeže a tak dále. A dříve nebo později jako první podezřelí, kdo udělal chybu, bude on.* (D4)“ Také jejich kompetence jsou omezené a při celé řadě i běžných činností potřebují podporu, či dohled. Některé činnosti pro ně také nemusejí být vhodné z hlediska zodpovědnosti a značná je také potřeba individuálního přístupu na straně osob s mentálním postižením, a to na všech úrovních spolupráce. Celkově může být spolupráce a zpřístupnění univerzity lidem s mentálním postižením pro univerzitu velkou zátěží, což je třeba, zvlášť při nastavování podmínek pro spolupráci, zohlednit. *„No tak kdyby nebyli pod dohledem tak rizikem je, že prostě to, že některé to prostě přestane bavit, začnou se flákat, nebo to neudělají dobře, udělají něco špatně, budou se bát říct.. nebo nebudou vědět za kým jít, ztratí se v té fakultě. Vím, že ze začátku je potřeba tam taková větší péče o ně, individuálnější - než oni to pochopí…(D5).“*

- Dotazování se také obávají, že **lidé s mentálním postižením budou mít od projektu přehnaná, nerealistická očekávání a** mohli by být nakonec velmi zklamaní. *„No a riziko je určitě to, že prostě oni od toho očekávají, že budou stoprocentně zaměstnaní na univerzitě a rizikem je vlastně to, že se tak nestane, že nebude zaměstnaný ani jeden…(D1)“* S tím je spojena také obava dotazovaných, že **spolupráce s univerzitou bude limitována dobou trvání projektu, na kterou se omezí a nadále už na ni nebudou prostředky.**
- **Za rizikovou považují dotazovaní také míru přijetí lidí s mentálním postižením pracovníky univerzity a studenty,** bude nutné se zaměřit zvlášť na připravenost studentů a pedagogů na spolupráci s osobami s mentálním postižením tak, aby během jejich spolupráce nevznikaly situace, které by pro osoby s mentálním postižením mohli být stresující, nedůstojné, či nekomfortní. „*A myslím si také, že někteří lidé (na VŠ) zkrátka nejsou úplně připraveni na ty změny, nebo to přijetí, a právě si zakládají na tom mám tu vysokou školu, mám to vzdělání, byl jsem součástí té skupiny lidí. A vnímají se jaksi lépe nebo na vyšší úrovni než lidé, kteří vysokou školu neabsolvovali, nebo nenavštěvují, a tudíž by nemuseli být nutně připraveni na tu změnu a na tu otevřenost vůči lidem s tímto typem postižení, proto bych se možná bála i určité separace z jejich strany (D7).“*
- **Riziko zaměstnávání osob s mentálním postižením vidí dotazovaní také v opatrovnících osob s mentálním postižením**, kteří mohou z obavy, že jejich opatrovanec ztratí nárok na invalidní důchod, zaměstnávání osob s mentálním postižením na půdě univerzity bránit. „*…co se týká obecně práce tak třeba samotní klienti nebo jejich opatrovníci vyjadřují obavu, pokud vykonávají nějaké zaměstnání mají jakoby pracovní úvazek, aby nepřišel třeba o invalidní důchod (D3).“.*

Shrnutí

- **Celkově je projekt přijímán a hodnocen pozitivně, dokonce velmi kladně.** Dotazovaní projekt IClife považují za: **zajímavý, optimistický, užitečný, smysluplný, pozitivní, zvyšující kompetence všech zúčastněných, zvyšující prestiž lidí s mentálním postižením**. Myšlenka projektu je dotazovanými vnímána jako: dobrá, zajímavá, překvapující, užitečná a reálná. Je to úžasný nápad.
- **Nejlépe hodnocenou oblastí je jednoznačně možnost pracovního uplatnění osob s mentálním postižením na univerzitě.**

- **Naopak myšlenka studia osoby s mentálním postižením na vysoké škole byla částí dotazovanými zcela odmítnuta,** nebo si to neumějí představit: „*…Představuju si nějaké obory, ve kterých by se mohli vzdělávat na vysoké škole, přiznám se, že mě žádný nenapadá, konkrétně…Neumím si moc představit, že by studovali na univerzitě...(D6)"*, pokud by se však jednalo pouze o studijní program praktického charakteru, umějí si jej někteří dotazovaní představit. **Minimum dotazovaných si naopak studium osoby s mentálním postižením na vysoké škole umí reálně představit.** *„No tak jako studovat jo, že jo, třeba na nějaké ty workshopy nebo na nějaké jako určitě, ale zase ne každý (D1).", „Asi… možná krátkodobě by to šlo …(D5)."*
- V případě **Buddy systém**u bylo z odpovědí zřejmé, že dotazovaní si nejsou jisti o co přesně by v praxi vlastně šlo, a tak se v tomto případě jedná spíše o různé úvahy dotazovaných, než-li o hodnocení. V odpovědích **převažuje spíše kladný postoj**: *„Myslím si, že je to skvělá příležitost pro obě skupiny studentů jak s postižením, tak bez postižení (D6)." „Tak pro klienty by to určitě mělo význam, nebo pro naše klienty osoby s mentálním postižením, že by zase rozšířili svoje nějaké sociální dovednosti, sociální kompetence. Získali by nějaké nové dovednosti i v rámci třeba orientace v novém prostředí a určitě by to také znamenalo nějaký kladný přínos pro ty studenty, kteří by vykonávali tu funkci, jestli to tak lze nazvat, toho Buddyho, tak vlastně průvodce, který nemá sám zkušenosti, jak se jedná s osobami s mentálním postižením. Tak pro něho to má velký význam do té praxe potom, v podstatě i už do té teorie. Když se o něčem bude učit, bude nějaké informace vlastně dostávat v rámci studia, tak bude vědět přesně o čem to je a co to znamená, není to potom pro něho jenom nějaká teorie. Určitě by to bylo přínosné pro obě strany.(D3*)." , i když byla vnímána i některá rizika: *„Někdo třeba nebude chtít. Někdo nedokáže pracovat, někdo si řekne, že je to velmi těžké, někdo to může vzít osobně ve smyslu, že na to nemá čas…D2).",* a objevil se také jeden negativní postoj: *„Takže buddy sytém je zbytečný, když nemáme studenty s mentálním postižením. samozřejmě, že by to šlo, je tady nějaký koordinátor, je tady centrum pro podporu studentů se zdravotním postižením, momentálně s úžasným vedením jako ..totálně profesně i osobnostně kompetentní, který by byl ochotný do toho něco vnést. Ale nejsme na to připravený. Prostě nejsme (D4)."*

- **Spolupráci v rámci projektu považují dotazovaní za přínosnou a několik organizací by v ní také rádo v nějaké formě pokračovalo i nadále, stejně jako do projektu zapojení klienti těchto služeb: „...***Dokonce byli takoví smutní, že to všechno končí a že už setkávání nebude, protože oni to vnímali velmi pozitivně.(D2).“*

4.2 Hodnocení projektu ICLIFE z pohledu zaměstnanců UPOL zapojených do projektu

4.2.1 Výzkumný soubor - sociodemografické charakteristiky komunikačních partnerů

- Jedná se o akademické pracovníky katedry Křesťanské sociální práce na CMFT UPOL ve věku od 34 do 60 let.
- S různými akademickými hodnostmi, počínaje titulem Mgr. až po titul doc.
- Nadpoloviční většinu dotazovaných tvořily ženy.

4.2.2 Očekávání od projektu ICLIFE

- Nikdo z dotazovaných myšlenku inkluzivní univerzity, a to ani na počátku, nijak neodmítal, je třeba však také říci, že ani nebyl jejím nositelem, protože tím byl akademický pracovník, který z univerzity krátce po zahájení projektu odešel a dotazovaní se proto museli s novou situací nejen vyrovnat, ale také museli přijmout každý mnohem větší díl odpovědnosti za projekt IClife a účasti na projektových aktivitách, než na počátku projektu kterýkoliv z nich očekával. *„Do projektu a na katedru jsem nastoupila, když už běžel…převzala jsem jej spolu s jinými povinnostmi po svém předchůdci, který vlastně s projektem přišel a taky měl původně přednášet a vést předměty, které na projekt navazovaly. Takže jsem vlastně převzala to, co už nějakým způsobem běželo…(D3).“, „No já sem se bál, že to bude velký průšvih, ale nebylo to kvůli cílům projektu, ale kvůli panu kolegovi, ten tvrdil…my jsme to psali spolu…já jsem tedy myslel, že jsem spoluautor….a pak jsem zjistil, že nejsem….ale z toho vyplynuly nějaké „termínované úkoly“ a kolega byl furt v klidu…a potom jsem kontaktoval p. doc., když kolega odešel…a ta se toho pak ujala …vznikl nový projektový tým. Tam*

už ta spolupráce byla o jiných lidech a já jsem začal věřit, že by se to jednak mohlo povést a jednak, že to má nějaký smysl, že jo…(D5).“

- Pro dva dotazované bylo toto téma zajímavé a projekt pro ně představoval v českém prostředí velkou výzvu: *„zpřístupnění univerzitního campusu osobám s MP, to je v českých podmínkách hodně velká výzva a tematicky to bylo zajímavé…určitě jsem cítil velkou odpovědnost… tady já jsem cítil, že* ***to bytostně rezonuje s křesťanskými, teologickými východisky, která chceme v křesťanské sociální práci rozvíjet.(D2)“,*** *„A ono to přineslo nějakou výzvu…my jsme věděli, jak to tady máme, třeba v zahraničí kde jsem byl na mnoha výjezdech je běžné, že lidé s MP pracují v bufetech, jako údržbáři, skartovači, jsou pracovití a oni to na těch univerzitách oceňovali, a co teprve rodiče, jak ti byli rádi, že je ten jejich kluk užitečnej a někam to dotáhl! Byli také, někteří, možnost zařadit se do studijních programů ..např. péče o zahradu a na konci toho dostali ne VŠ diplom, ale osvědčení o tom, že jsou schopni se postarat o květiny třeba…měli pak větší šanci dostat příležitost a získat třeba práci…****a od toho my jsme tady ještě daleko****….(D5).“*
- U dalších dotazovaných vzbuzoval projekt IClife spíš nejistotu, co se jeho obsahu týče: *„Absolutně jsem si to neuměla představit…(D1)“, „Netušila jsem, že budu zapojena, dotýká se oblasti, kterou se nezabývám... (D4).“*
- O hodnotách spojených se zapojení osob s mentálním postižením do univerzitního campusu nikdo z dotazovaných nepochyboval: *„…takže jsem to vnímal* ***jako že rozhodně zelenou****, ale ten první uvedený důvod, (meritorní) byl opravdu natolik zásadní a pro křesťanskou sociální práci klíčový - už jen kvůli tomu bych tomu tu zelenou dal.(D2).“ „Projekt jsem teda určitě uvítal a* ***těšil jsme se, co to přinese****(D5).“ „…kdo vlastně jiný, než právě univerzita, má dělat to nejtěžší téma, téma osob s mentálním postižením? Tohle je to naše poslání…základní těžkost je totiž v tom, že mají snížený intelekt a univerzita je prostor pro lidi s nejvyšším intelektem! …Říkám si, že univerzita může plnit i jiné úkoly…nemůže si dát za cíl udělat z člověka s MP lékaře, to je přece absurdní…tohle nemůže být cíl a není to ani v pořádku. Ale může udělat to, že bude hledat možnosti a jako špičková instituce ukáže společnosti, že se to dá dělat. J****ak ten prostor otevřít, a to je to nejdůležitější****, nejen na projektu IClife (D1).“*

4.2.3 Hodnocení cílů projektu ICLIFE před zahájením projektových aktivit

- K cílům projektu většina dotazovaných zpočátku nezaujala žádný postoj, nijak je nehodnotila, ale současně je nevnímala ani jako problém. *„Nad tím jsem asi neuvažoval…kolega, který s tím přišel, jasně deklaroval, že by šlo o partnerství, a takové projekty jsou toho rázu, že partner má primární odpovědnost a my bychom byli vlastně pouze nápomocni. Čili jsem v tom okamžiku věděl, to bych si tedy i domyslel, že odpovědnost za naplnění cílů neponeseme my, tedy kolega, ale někdo v zahraničí. A vlastně mne ani nenapadlo, že by se to mohlo potkat s nějakými zádrhely, opravdu, takovou skepsi jsem neměl v žádné fázi projektu…(D2)“, „To jsem asi úplně neřešila…. měla jsem toho hodně, co dělat a byl to už „rozjetý vlak“…takže jsem nehodnotila, spíš jsem se snažila být užitečná a někam ty věci posunout….(D3).“, „No tak, já když jsem slyšela o tom, jak to vypadá na různých univerzitách…otevřely se mi oči, že vlastně proč, ne…(D4).*
- Konkrétní představu o realizaci cílů na počátku však téměř nikdo z dotazovaných neměl: *„I když jsem si to nedokázala na velké univerzitě, která je takový velký ‚moloch´ představit…(D4).“, „Projekt už běžel a cíle byli velmi, velmi široké…opravdu mi nebylo vůbec jasné, jak tohle všechno lze zrealizovat v jednom projektu….(D1).“*
- Očekávání od projektu však také nebyla nereálná, nebo příliš velká: *„…my jsme věděli, jak to tady máme, třeba v zahraničí kde jsem byl na mnoha výjezdech je běžné, že lidé s MP pracují v bufetech, jako údržbáři, skartovači, jsou pracovití a oni to na těch univerzitách oceňovali…. měli pak větší šanci dostat příležitost a získat třeba práci…a od toho my jsme tady ještě daleko….(D5)“, „… Říkám si, že univerzita může plnit i jiné úkoly…nemůže si dát za cíl udělat z člověka s MP lékaře, to je přece absurdní…tohle nemůže být cíl a není to ani v pořádku. Ale může udělat to, že bude hledat možnosti a jako špičková instituce ukáže společnosti, že se to dá dělat…(D1).“*

4.2.4 Vnímaný možný přínos pro fakultu před zahájením projektových aktivit

- Přínos projektu vnímal každý z dotazovaných trochu jinak, např.: *„ … já jsem cítil, že* ***to bytostně rezonuje s křesťanskými, teologickými východisky, která chceme v křesťanské sociální práci rozvíjet****, to byl určitě moment, který mi napovídal, dej tomu zelenou. A také, že to byl mezinárodní projekt, protože z toho dnes plyne celá řada benefitů, naváží se cenné kontakty a jsou to také jakési plusové body pro fakultu a katedru, plus se k tomu váží ještě nějaké administrativní benefity. Má to samozřejmě i dopady finančního rázu, které se projeví také v rámci rozpočtu katedry…(D2).“, „Určitě, byla to příležitost získat praxi, a to jak pro studenty oboru sociální práce, tak i pro nás. ale jde tu o to prolínání se světů, a to nejen na univerzitě, ale obecně…o tom je inkluze, a v tom je ta hodnota jak pro univerzitu v rámci tohoto projektu, tak pro společnost obecně a v tom je ta hodnota opravdu velká. Aby lidé věděli, jak žijí lidé v těch jiných bublinách (D4).“*

4.2.5 Zkušenost se skupinou osob s mentálním postižením před zahájením projektu ICLIFE

- Bližší, přímou zkušenost s osobami s mentálním postižením většina dotazovaných neměla, s výjimkou jediného*: „Pracoval jsem ve velkém ústavu pro MP chlapce a při začleňování na univerzitě (D5).“*
- Nikdo z dotazovaných se však ani spolupráce a kontaktu s lidmi s mentálním postižením přímo neobával, i když si uvědomovali, že vše nemusí být úplně jednoduché: *„ …ale říkala jsem si, že si nedovedu představit, jak je budou vnímat a přijímat studenti a kolegové, jak je zapojíme do našeho procesu. To se přiznám…(D1).“, „…ale musela jsem taky trochu experimentovat a zapracovat na sobě, některé věci člověku vůbec nedocházejí, třeba když použijete hovorový, nebo méně obvyklý výraz, lidé s MP vůbec nepochopí obsah toho slova…, ale oni se zeptají, a to úplně napřímo…, což je někdy opravdu zábavné, ale zrovna tak to může být i velmi nepříjemné, oni totiž nehledí na nějaké konvence…(D3).“*

4.2.6 Přínos projektu ICLIFE:

Všichni dotazovaní považují projekt za přínosný pro univerzitu, studenty i pro sebe sama, a to v různých rovinách:

- **Pracovní rovina:** *„Určitě mi to přineslo hodně v tom, že je na jednu stranu možná třeba **trochu posunout vnímání univerzity**, že jsme tu především proto abychom kvalitně vzdělávali studenty, klasicky… ne že tu máme plnit úlohu jiných organizací, které mají ve společnosti jinou roli a ty mají otvírat prostor pro vzdělávání osob s mentálním postižením…ale pak jsem si řekla a kdo vlastně jiný, než právě univerzita, má dělat to nejtěžší téma, téma osob s mentálním postižením? Tohle je to naše poslání…základní těžkost je totiž v tom, že mají snížený intelekt a univerzita je prostor pro lidi s nejvyšším intelektem!(D1).“, „… **že se podařilo spojit více oblastí např. servis- learning, IC life, výuku**... vše to bylo krásně propojené, výhoda byla...já nevím, spíš v rovině rozšíření obzorů, **že bychom třeba mohli pokračovat v té problematice**, že to pro mě už není cizí…teda ne že bych se přeorientovala na tuto cílovou skupinu, ale už bych si to dokázala představit, co bych do toho mohla já vnést, nebo jak to uchopit…(D4).“, „…,že někteří kolegové začali chápat, něco jiného je vykládat studentům o tom, jaké to je žít teda s nějakým postižením, a že něco jiného je když to řekne ten člověk sám, a to je hrozně důležitý, protože když to slyšej a přidá k tomu ten člověk příběh, tak je to hned upřímnější a pochopitelnější(D5).“*
- **Přínos pro zapojené studenty:** *„Ti, kteří nastoupili, zapojili se intenzivněji a zapsaly si předměty v ZS a LS, tedy pro ty čtyři, **cítí morální závazek, navázali s nimi vztah….to mohou zažít třeba jako dobrovolníci, ale je to rozdíl, protože tady se vše ihned reflektovalo.(D**1).“, „Pro ty, co se víc zapojili a měli zapsané předměty spojené s inkluzí byli opravdu skvělí…spolupráce fungovala na opravdu dobré úrovni….taky to pro ně byla **skvělá zkušenost,** některé to samozřejmě oslovilo více, některé méně, ale přineslo to něco, myslím, opravdu všem (D3).“*
- **Přínos pro samotné dotazované:** *„…A pak to mělo pro mě ještě ten osobní rozměr, emocionální...to, že tihle lidé jsou velmi upřímní, autentičtí a já se s nimi dostala do nějakého užšího kontaktu…sice je pravda, že projekt spíš managuji, koordinuji, ale i tak jsem měla příležitost se s nimi seznámit blíže. **Mám radost z toho, že se podařilo zapojit víc lidí z univerzity, že už to není projekt jednoho člověka, ale projekt nás všech, že se podařilo zapojit řadu kolegů i studenty. Je to věc, která se podařila a ten zážitek z týmové práce**… (D1).“, „…musím říci, že z toho jsme měl moc dobrý pocit…, že se to povedlo a pak vlastně jeden ten tréninkový pobyt ve Finsku (týdenní, dvoutýdenní), to byly dva momenty, kdy jsem*

byl projektu blízko, byl nějak vtažen do dění, jako organizátor a jako člen té výpravy do zahraničí, rozhodně, i když vezmu jenom tyhlety okrajové záležitosti, ***musím říci, že to bylo zajímavé****, ne tedy bombastické, ale ono to taky odpovídá té mé míře zapojení…(D2).", „…určitě mi to víc dalo, než vzalo…****dověděla jsem se mnoho o lidech s mentálním postižením, mnoho o studentech a taky opravdu mnoho o sobě.*** *Zjistila jsem, jak vysoký mají smysl pro odpovědnost, když něco slíbí, cítí se zavázáni to splnit… zjistila něco víc o tom, jaký mají (lidé s mentálním postižením)potenciál, a taky, že by jej bylo možné využít v různých oblastech a různými způsoby….třeba jedna naše studentka, která byla v projektu velmi aktivní je na vozíčku a bylo pozoruhodné sledovat, jak na ni OMP reagovali…doslova o ni pečovali….stále jí nabízeli pomoc, ptali se zda něco nepotřebuje…(D3).", „****Zjistila jsem, jací jsou, že celkem fajn****, ale… to není celé…tím, že nemám tu zkušenost až tak velkou****, tak mně překvapilo, že ne vždycky vím, jak s nimi např. komunikovat****…(D4).", „Přínos byl v tom, že…, já jsem z počátku byl skeptickej, jak co se týče studentů, tak univerzity a* ***hrozně mně těšilo, jak ti lidé se k tomu postavili*** *(D5)."*

4.2.7 Změna na UPOL:

- V rámci celé UP není dotazovanými zatím žádná systémová změna vnímána, to však neplatí o katedře Křesťanské sociální práce na CMTF, kde je všemi dotazovanými změna vnímána: *„Určitě,* ***u nás na katedře se toho změnilo hodně****, už máme sebrané zkušenosti a připravené kurzy i s metodikou…a chceme v nich pokračovat, máme navázané funkční partnerství, minimálně s Daliborkou. Máme tam několik lidí, myslím s MP, kteří jsou ve velmi dobrém zdravotním stavu, jsou už u nás zvyklí a naučení , mají k nám důvěru, máme vybudovaný vztah a já jako vedoucí katedry jsem již rozhodnutá dávat DPP těm lidem, kteří přijdou a zařazovat je do výuky, v tom směru už jsem rozhodnutá. A vůbec, že to zařadíme i do ostatních předmětů a budeme toto téma stále „tahat"(D1).", „No v prostředí univerzity určitě ne, ale přece jen už to, že se podařilo vytvořit takovou vyjednávací pozici na teologické fakultě, která už realisticky přemýšlí o zaměstnaní, byť zatím jednoho jediného, člověka s mentálním postižením, nemluvě o setkání s vedoucím centra pokročilých technologií …takže by se dalo říci, že se* ***tato myšlenka dostala za hranice teologické fakulty.****(D2).", „Určitě,*

povedlo se nám aspoň otevřít ty pomyslné dveře a snad bychom mohli být i příkladem pro ostatní fakulty a vysoké školy (D3).“, *„…určitě se změnilo prostředí naší katedry….lidé o tom vědí, mají tu zkušenost…**jsou tu, řekněme, zaseta určitá semena a možná, že i něco vzklíčí, něco z toho vzejde…ale to teprve uvidíme**...(D4).“* , *„Ono to téma speciální pedagogiky a lidí s postižením nemělo být na naší katedře příliš rozvíjeno, ale teď po projektu si to už nemyslím...třeba kolegyně, která nemá vůbec takové portfolio, a to téma bylo pro ni v advokacii úplně nové to vzala za své, a to je důležité (D5).“*

4.2.8 Zásadní zjištění dotazovaných v souvislosti s projektem ICLIFE:

- *„Mám radost z toho, že se podařilo zapojit víc lidí z univerzity, že už to není projekt jednoho člověka, ale projekt nás všech, že se podařilo zapojit řadu kolegů i studenty. Je to věc, která se podařila a ten zážitek z týmové práce… To bylo vidět i na konferenci, která se velmi těžko připravovala a nakonec se na ní lidé cítili dobře, všichni se cítili dobře i lidé s mentálním postižením, každý z nich byl jiný, a tak s nimi bylo také jednáno. A také jsme navázali jsme reálné vztahy s organizacemi, které na začátku byly vůči nám velmi nedůvěřivé, to je třeba říci (D1).“*
- *„Z mého pohledu, tedy pohledu teologa je zásadní zjištění, že je taková řekněme výtka, která vzešla z těch impaktů, které by ten projekt měl mít, že **katolická církev musí vnímat, nebo už v osobách těch některých autorit vnímá, že my jsme jaksi celkem nepřipravení systémově zacházet vůbec s osobami s jakýmkoli postižením**. A to už na prvním místě s tělesným postižením a to už v tom, jak je uspořádaná a organizovaná liturgie, která je vlastně vrcholem, středem života toho společenství věřících. Už tam je to s velkými otazníky a jsou tam velké deficity v přístupnosti už osobám s tělesným postižením a osoby s mentálním postižením, tak tam bohužel musím říci jako praktický teolog, že tam jsme na tom ještě mnohem hůř, že kdybychom neměli takový žijící i možná v historii, osobnosti jako je např. zakladatel Archy Jean Vanier, tak bychom si s tím prakticky neuměli vůbec poradit…takže ten projekt je velmi významný, pro teologickou fakultu tím, že je schopen etablovat, nastolit, nějaké téma také z té teologické perspektivy., a to potřebujeme nejenom kvůli té cílové skupině, ale hlavně kvůli sobě samým, to bych byl rád, kdyby tahle myšlenka v tom mém hodnocení nezanikla… Já jsem si sáhl*

na ty limity té katolické teologie, která v okamžiku kdy jsme požádali před 10 lety mírně ambiciózní konferenci na téma sexzality osob s MP a praktického zacgházení s těmnito otázkami v rámci těch sociálních služeb a zjistilo se prostě, jak tady nám zeje. Ohromná díra v poznatcích, v teoriích, protože jsme absolutně nepřipraveni na tuto diskusi… nad lidskými právy těch osob empowermentem, autonomií, jak nás to předbíhá, jak jsme zaskočení hyperprogresivními koncepty, např. tehdy to byla sexuální asistence, která tehdy prakticky ještě neexistovala…, tak prostě tohle to chci deklarovat, že ***ten projekt je velice důležitý nejen kvůli těmhle lidem****, z hlediska kvality jejich života a možnosti využívat služeb a řady dalších parametrů který má, to bych tady mohl dlouze vyjmenovávat,* ***ale také my to potřebujeme už jen kvůli tomu křesťanskému společenství, prostě potřebujeme se zorientovat v tom, kdo k nám všechno patří a potřebujeme se zbavit určitých stereotypů, skrze které exkludujeme, vylučujeme, a to třeba i nevědomě, tyhlety lidi na okraj a dostáváme se tak do pozice, která je hrubě PROTI-JEŽÍŠOVSKÁ*** *(D2).“*

- *„Určitě to rozšířilo obzory nejen mně, ale i kolegům a studentům. Pro lidi s MP to zase byl velký zážitek a zpestření, v některých aktivitách bychom mi i oni rádi pokračovali, a také to plánujeme…a pracovníci soc. služeb to také chválili a byli by pro další spolupráci…taky zjistili, že jejich klientům nehrozí žádná újma, a že je v mnohém možná také podceňují… Hlavně dotáhnout vše do konce, a také dál pokračovat v tom, co jsme začali.(D3).“*
- *„Vidím, že kontakt s tou skupinou může být větší přínos, než jsem čekala….(D4).“*
- *„…a napadla mně ještě jedna otázka: Je třeba možné, aby člověk s nějakým postižením, třeba zdravotním, stal duchovním? Jestli tohle to je možné….to byl důvod proč jsem dostal nápad, že by mohl být takový kurz pro duchovní z oblasti zdravotního postižení, protože oni se při své práci s lidmi s postižením přece setkávají…aby oni vůbec měli představu, aby věděli jak se k nim chovat, jak komunikovat, a také jak mluvit o nich. Něco podobného mají třeba nemocniční kaplani. Stálo by za to se těch duchovních zeptat...třeba v rámci nějaké diplomové práce našeho studenta…(D5)“*

Shrnutí

Celkově je projekt IClife přijímán a hodnocen všemi dotazovanými velmi kladně, a to ve všech jimi hodnocených oblastech. Všichni dotazovaní se také, a to od počátku, stavějí kladně k myšlence začleňování osob s mentálním postižením do prostředí univerzity, tak aby byla nesegregovaným prostředím otevřeným také pro lidi s mentálním postižením. Všechny dotazované projekt IClife zaujal a vnímají jeho přínos v celé řadě oblastí. Všichni dotazovaní vnímají změnu na UPOL směrem k inkluzi osob s MP, která je však zatím znatelná hlavně na Katedře křesťanské sociální práce.

4.3 Hodnocení projektu ICLIFE studenty aktivně zapojenými do projektových aktivit

4.3.1 Sociodemografické charakteristiky fokusní skupiny

Jedná se o skupinu žen, studentek navazujícího magisterského programu Sociální práce, sociální politika v denní formě, nejmladším je 23 let a nejstarší 26 let, věkový průměr skupiny je 24 let. Žádná ze studentek neměla před zahájením projektu IClife přímou zkušenost s člověkem s mentálním postižením.

4.3.2 Obavy ze spolupráce s osobami s mentálním postižením před zahájením projektových aktivit ICLIFE

Studentky měly obavy spíše ve smyslu pochybností o vlastních schopnostech a možnostech, obavy ze samotného kontaktu s OMP se u nich neobjevovaly. *„Hlavně jsem nevěděla, jestli zvládnu…ten způsob komunikace, je prostě specifická…což nám hodně zdůrazňovali na Cariatsce…prostě …specifika, ale nebylo to úplně o tom….“*. Znatelné bylo také to, že si byly dobře vědomy své odpovědnosti: *„…je to docela zodpovědnost…abych nezpůsobila něco, jako že se úplně zavře…“*. Byly také schopny reflektovat vlastní počáteční nejistotu a nedostatek zkušeností: „*Na začátcích, kdy jsme vůbec nevěděli, všechno jsme se učili…“, „…nevěděli jsme třeba, co ještě jo, a co už ne - neudělat..“, „….ale časem jsme si ty hranice museli, minimálně v sobě stanovit…“, „Pak jsme věděli, že jim je musíme stanovit, jak jsme s nimi měli něco dělat…“* a „*Prostě aby věděli, co ještě můžou a co ne…“*. Závěrem také studentky uvedly, že podobný druh praxe by uvítali již v bakalářském programu: *„… kdyby*

tohle bylo už v rámci bakaláře…“, a to nejen z touto cílovou skupinou, ale také s dalšími skupinami.

4.3.3 Přínos projektu ICLIFE pro studenty zapojené do projektových aktivit

Všechny studentky uvedly, že účast na projektových aktivitách pro ně byla velmi přínosná, projekt IClife pro ně samotné znamená především:

- Zkušenost, kterou by jinak nezískali
- Přínos v oblasti komunikace
- Zkušenost s vystupováním před lidmi
- Odbourání předsudků
- Motivace pro zamýšlení se do budoucna
- Zkušenost s týmovou prací
- Příjemná zkušenost - zážitek ze spolupráce a sdílení se v týmu.
- Studenti uvedli na příklad toto:

„…já, věděla jsem, že OMP nejsou úplně ta cílová skupina, se kterou bych viděla, že pracuju, a tak pro mě bylo nové zjištění míry, do jaké jsem schopna reagovat na jejich potřeby, přizpůsobit se jejich stylu komunikace, hodně náročné bylo …přijde bezprostřední OMP – udržet to, že jsme na univerzitě a že se tu chováme tak a tak…a taky moje vlastní možnosti, kde já mám hranice, co zvládnu, a co už ne…taky že to bylo výjezdové…zorganizovat …ani ne ty lidi…fungovali jsme jako tým a pro mě to mělo i tenhle přínos, být součástí toho týmu...a za to Vám všem, holky, fakt moc dík.“, „..byl to jako můj první kontakt s OMP, předtím jsem neměla vůbec žádnou zkušenost, ani na pajdáku na bakalářském vůbec žádnou praxi s nimi….a fakt nevnímám nic, co by mi to vzalo …spíš mi to fakt hodně-moc dalo.“

4.3.4 Motivace pro budoucí práci sociálního pracovníka s cílovou skupinou osob s mentálním postižením

Během projektu se studentky seznámily s cílovou skupinou OMP a v případě dvou z nich je aktivní účast v projektu IClife dokonce motivovala k tomu, aby uvažovaly o tom, že by se mohly práci s touto cílovou skupinou věnovat i nadále: *„Dřív jsem nad tím ani neuvažovala…, a teď se mi to jako podsouvá…jsem na tý cestě dál, jako než dřív…ale vyloženě…asi úplně ne…“, „WOW! Vnímám to jako takový vnitřní naplnění… právě tohle…“.*

4.3.5 Vnímaný přínos pro lidi s mentálním postižením, kteří se přímo účastnili projektu ICLIFE

Studentky vidí přínos pro lidi s mentálním postižením v tom, že se dostali ven ze stereotypu, mohli změnit prostředí, zažít dobrodružství, byl to pro ně netradiční zážitek, který jim přinesl řadu nových podnětů.. Také mohli změnit roli, ve které jsou obvykle zvyklý být byli zapojeni do řady činností a měli řadu úkolů, což se jim evidentně moc líbilo, jedna ze studentek zážitek popsala těmito slovy: „***Jako, že není jen být student, vozíčkář, člověk s MP, doktor, nebo docent…jen se toho nebát a být prostě spolu…“***

4.3.6 Změna na UPOL

Studentky považují prostředí, ve kterém studují, za otevřené všem a přístupné lidem s postižením, ale současně si uvědomují, že to neplatí na všech fakultách a katedrách UPOL: *„ostatní nemají problém…teda u nás na fakultě…“, „Ale ve společnosti…třeba… ta kauza (Svitávka), jak tam ti lidi psali tu petici proti tomu chráněnku… – prostě je to jinde o dost horší, než tady…“, „Bylo by to potřeba do celé společnosti se snažit, tu inkluzi…“*. Studentky také uvedly, že by se byly v budoucnu ochotny zapojit i do dalších činností podporujících integraci lidí s mentálním postižením a jejich přijímání českou společností.

4.3.7 Doporučení pro UPOL do budoucna

Studentky se shodly na tom, že by bylo vhodnější spolupracovat v rámci příštích projektů s organizacemi a klienty přímo z Olomouce, tak aby bylo možné být v intenzivnějším kontaktu a bylo snazší pokračovat v něm i po skončení projektu.

Shrnutí

Studentky hodnotí projekt i svoji účast na projektových aktivitách jednoznačně kladně. Projekt IClife pro ně znamená hlavně zkušenost, kterou by jinak nezískali, přínos pro sebe vidí hlavně v rozvoji oblasti komunikace, a to nejen v souvislosti

se specificky komunikace s lidmi s MP, ale získali také přímou zkušenost s vystupováním před lidmi a týmovou prací. Studentky se také shodly, že by do budoucna uvítali intenzivnější kontakt s lidmi s MP, ve kterém by se dalo pokračovat spontánně i po skončení projektu

4.4 Hodnocení projektu ICLIFE vedoucí a sociální pracovnicí sociální služby chráněné bydlení - Domov Daliborka

4.4.1 Specifikace spolupracující organizace

Domov Daliborka je sociální služba Charity Prostějov, poskytující pobytovou sociální službu osobám s chronickým onemocněním a s mentálním postižením od 26 let věku. Tato organizace je v současné době jedinou sociální službou v ČR umožňující soužití pečujících osob a jejich rodinných příslušníků, nebo osob blízkých i poté, co jsou jejich možnosti nadále pečovat sníženy z důvodu pokročilého věku, či zhoršení zdravotního stavu pečující osoby/osob. Domov Daliborka je místem, kde mohou žít rodiče a jejich dospělé děti s mentálním postižením tak, jak byli zvyklý, ale současně aby se jim dostalo v potřebné míře podpory a pomoci v momentech, kdy již nejsou schopni péči a některé další věci díky svému pokročilému věku a zdravotnímu stavu sami zvládat. Po dobu pobytu na Daliborce je kladen důraz zejména na postupné osamostatnění se lidí s mentálním postižením tak, aby dokázali žít samostatný život a v co největší možné míře se zapojit do společnosti a žít běžným způsobem života.

4.4.2 Hodnocení projektu ICLIFE

a) Očekávání od projektu ICLIFE

Když byl pracovníkům Domova Daliborka poprvé prezentován projektem IClife, nepůsobil na ně příliš důvěryhodně: *„První dojem?...Zase budou někde jen uklízet, nebo dělat pomocné – takové ty špinavé práce…“, „…měla jsem trochu obavy aby z nich nebyly jen jakési živé exponáty pro výuku…“.* Přesto to však vnímali jako příležitost pro jejich klienty poznat nové prostředí a lidi a získat nové kompetence, proto se do projektu i přesto rozhodli zapojit. Po změnách v obsazení realizačního týmu projektu IClife a následujícím společném setkání se však jejich postoj k projektu a jeho vnímání výrazně proměnilo: *„Bylo to jakoby mluvili o něčem jiném – o úplně jiném projektu…. dávalo nám to smysl…“, „…takto to bylo reálné…“.*

b) Přínos pro pracovníky

Projektové aktivity vnímají pracovníci jednoznačně jako velký přínos a byl pro ně také velkým zadostiučiněním, zejména proto, že okolí se k nim i ke klientům Daliborky často chová velmi zraňující způsobem, „*..vnímají je jako věc, třeba je dovedou domů se slovy: ‚utekl Vám chovanec´, aniž by on domů dovést potřeboval, a když se ohradíme, řeknou jen : ‚Tomu je to přece jedno…´, chápete TOMU pro ně jsou TO !“* S podobnými případy a reakcemi, kdy je lidé „vedou“ k přebírání odpovědnosti za klienty, se pracovnici setkávají poměrně často: *„…třeba prodavačka v obchodě, kam mimochodem nechodí příliš mnoho zákazníků, místo aby byla ráda, že jí tam přijde zákazník, tak si stěžuje, že jim to dlouho trvá, a že ji obtěžuje odpovídat jim na otázky, ať je tam samotné neposíláme, ať jim prý prostě nakoupíme…ať se o ně postaráme…“*. Během projektu zažívali zcela jiný přístup k sobě samým i ke klientům, a tak měli možnost zažít mnoho pozitivního: *„Bylo jasné, že jim jde o partnerství a spolupráci a ne o projekt pro projekt…“* . Projekt však dal také prostor reflexi vlastních postojů pracovníků ke klientům služby: *„ …i my jsme si uvědomili jisté vlastní rezervy v přístupu k nim, v tom, jak je v některých situacích vnímáme.“* Velkým zážitkem a zkušeností byl také tréninkový pobyt v Kemi, kterého se zúčastnila vedoucí služby spolu s jedním s klientů: *„ …bylo skvělé porovnávat, jak to funguje u nás a v zahraničí, jak jiný je přístup i výchozí postoje…došlo mi, že oni řeší víc vzdělávání a dovednosti lidí s mentálním postižením, to u nás pokryje speciální školství a díky tomu se u nás v sociální práci zaměřujeme víc na tu životní praxi a běžný život…“* i to jak reagoval klient, kterého zná paní vedoucí již dlouho, bylo pro ni velkým zážitkem: *„..doslova ho to katapultovalo…došlo mi tam, jak opravdu veliký vliv má na člověka prostředí – bydleli jsme v hotelu, kde se pohyboval v kravatě a obleku a podle toho se také choval – byl z něj prostě rázem NĚKDO…“*.

c) Přínos pro uživatele – lidi s mentálním postižením

Sami klienti hodnotí projekt a spolupráci s lidmi z univerzity velmi kladně, živě se zajímali o to, jak se mají studentky i přednášející a kdy se s nimi zase setkají, pan L., když mu bylo sděleno, že přišla paní „z projektu“ přešel do angličtiny. *„Hello…How are you?“* a s nadšením popisoval, co vše v rámci projektu dělal, a také

hned ukazoval garderobu, kterou využil hlavně v Kemi. Vzpomínal také na to, jak dojížděli do Olomouce vlakem, na vzdělávání „*…a já jsem jel úplně sám a trefil jsem tam! A umím si napsat ten životopis, já pracuji jako security, víte?“.* Z pohledu pracovníků zapojení do projektu znamenalo pro všechny zúčastněné klienty velký přínos, bylo to pro ně také velmi motivující a zvýšilo to jejich sebedůvěru: „*Studenti se k nim chovali moc hezky, tak rovnoprávně… , na to nejsou zvyklí, pozvedlo je to…“,* jedná se ale zatím spíš o: *„ ..poznání něčeho, než o trvalou změnu.“.*

Nejvíce zapojení do projektu byli dva klienti – jeden muž a jedna žena, proto jsem pracovnice požádala o popis toho, co projekt přinesl jim konkrétně:

Pan L. – měl před tím, než přišel do Daliborky velmi rozmanitý život, sám sebe před projektem vnímal spíš jako pomocníka, člověka na „špinavé“ práce, měl také trochu problémy s financemi k jejichž řešení se příliš neměl. Po projektu je víc zodpovědný, chce snaží se věci řešit, nebrání se práci, změnil image, : *„…sám sebe vnímá jinak v tom, že by mohl dělat i něco jiného, projekt mu přinesl motivaci ve směru, ve kterém by jinak nikdy nenastala…“.*

Paní L. – pracuje stabilně v supermarketu. Je velmi společenská, takže pro ni byl velmi důležitý kontakt se studenty: *„…někdo se o ni zajímal, vnímala pocit vlastní důležitosti…“*. Konečně byla oceněna, za to že chodí do práce, za to, co všechno zvládá samostatně, s tím se nikdy před tím od cizích lidí a v takové míře nesetkala. Paní L. ráda čte, chodí do knihovny, a tak se jí líbilo, že by tam třeba mohla pomáhat, asi by měla i na nějaké kancelářské práce. V rámci kurzů se učila pracovat na počítači a moc ji to bavilo, nejvíc ji ale bavilo fotografování *(pozn. V současné době probíhá výstava jejích fotografií v prostorách fakulty Křesťanské sociální práce na UPOL).*

4.4.3 Další spolupráce s univerzitou

Pracovnice vnímají velký posun také na straně studentů i přednášejících, se kterými byli v rámci projektu v užším kontaktu např.: *„ pan doktor říkal panu L., až budeš v Olomouci, půjdeme spolu na pivo. A já mu říkala, neříkejte mu to, on fakt přijde, budete ho mít vážně přede dveřmi…a musím říci, že na tom ‚pivu´ spolu už opravdu byli…“.*

Všichni zúčastnění chtějí ve spolupráci pokračovat i po skončení projektu IClife, tato spolupráce již vlastně začala, protože na chodbách katedry již probíhá výstava fotografií paní L. a stále probíhají rozhovory na půdě UPOL ohledně pracovních míst

pro OMP na univerzitě, také by mělo brzy vzniknout minimálně jedno pracovní místo pro člověka s mentálním postižením, a také je v plánu OMP zapojit v nějaké formě do výuky a pokračovat také v kurzech pro ně.

Shrnutí

Projekt IClife zapůsobil jak na uživatele služby, tak na pracovníky Domova Daliborka velmi dobře a byl pro ně, dle jejich vyjádření, také po všech stránkách velmi přínosný, a to i přes počáteční obavy a nejistotu. Pro uživatele služby byl něčím, co obohatilo jejich život, a to tak, že mohli zažít něco nového, neobvyklého, s nadějí na to, že podobné aktivity by na univerzitě v inovované podobě, mohly pokračovat i nadále. Pro pracovníky bylo ještě přidanou hodnotou zadostiučinění, které pociťovali, když zažívali zcela jiný přístup k sobě samým i k uživatelům jejich služby, než na jaký jsou ze strany majoritní společnosti zvyklí.

5. Celkové hodnocení projetu ICLIFE

Projekt IClife byl na svém počátku spojený s řadou otazníků, nejasností a nejistot, a to jak na straně pracovníků organizací, které měly být do projektu zapojeny, tak na straně UPOL, kde byly navíc projektové začátky ještě poněkud zkomplikovány odchodem klíčové osoby, která vlastně projekt ICLIFE na UPOL přinesla. Tyto těžkosti se však ukázaly být nakonec přínosem: *„Mám radost z toho, že se podařilo zapojit víc lidí z univerzity, že* ***už to není projekt jednoho člověka, ale projekt nás všech, že se podařilo zapojit řadu kolegů i studenty. Je to věc, která se podařila a ten zážitek z týmové práce…*** *To bylo vidět i na konferenci, která se velmi těžko připravovala, a nakonec se na ní lidé cítili dobře, všichni se cítili dobře i lidé s mentálním postižením, každý z nich byl jiný, a tak s nimi bylo také jednáno. A také jsme navázali reálné vztahy s organizacemi, které na začátku byly vůči nám velmi nedůvěřivé, to je třeba říci (D1).“* Potenciál projektu vnímali pracovníci univerzity od počátku, byť každý z dotazovaných akademických pracovníků trochu jinak.: *„… já jsem cítil, že* ***to bytostně rezonuje s křesťanskými, teologickými východisky, která chceme v křesťanské sociální práci rozvíjet****, to byl určitě moment, který mi napovídal, dej tomu zelenou. A také, že to byl* ***mezinárodní projekt****, protože z toho dnes plyne celá řada benefitů, naváží se cenné kontakty a jsou to také jakési plusové body pro fakultu a katedru, plus se k tomu váží ještě nějaké administrativní benefity. Má to samozřejmě i dopady finančního rázu, které se projeví také v rámci rozpočtu katedry…(D2).“, „Určitě, byla to* ***příležitost získat praxi****, a to jak pro studenty oboru sociální práce, tak i pro nás. ale jde tu o to* ***prolínání se světů****, a to nejen na univerzitě, ale obecně…o tom je inkluze, a v tom je ta hodnota jak pro univerzitu v rámci tohoto projektu, tak pro společnost obecně a v tom je ta hodnota opravdu velká. Aby lidé věděli, jak žijí lidé v těch jiných bublinách (D4).“* Konkrétní představu o realizaci cílů na počátku však téměř nikdo z dotazovaných neměl: *„I když jsem si to nedokázala na velké univerzitě, která je takový velký ‚moloch´ představit…(D4).“* Očekávání od projektu však také nebyla nijak přehnaná: *„…my jsme věděli, jak to tady máme, třeba v zahraničí, kde jsem byl na mnoha výjezdech je běžné, že lidé s MP pracují v bufetech, jako údržbáři, skartovači, jsou pracovití a oni to na těch univerzitách oceňovali…. měli pak větší šanci dostat příležitost a získat třeba práci…a od toho my jsme tady ještě daleko….(D5)“,* ale o hodnotách spojených se zapojením osob s mentálním postižením do univerzitního campusu nikdo

z dotazovaných nepochyboval: *„…**kdo vlastně jiný, než právě univerzita, má dělat to nejtěžší téma, téma osob s mentálním postižením**? Tohle je to naše poslání…základní těžkost je totiž v tom, že mají snížený intelekt a univerzita je prostor pro lidi s nejvyšším intelektem! …Říkám si, že univerzita může plnit i jiné úkoly…**nemůže si dát za cíl udělat z člověka s MP lékaře, to je přece absurdní**…tohle nemůže být cíl a není to ani v pořádku. Ale může udělat to, že bude hledat možnosti a jako špičková instituce ukáže společnosti, že se to dá dělat. **Jak ten prostor otevřít, a to je to nejdůležitější**, nejen na projektu IClife (D1).“* Pochybnosti o cílech projektu a jejich praktické proveditelnosti, ani obavy ze samotného kontaktu s OMP neměli ani studenti, uvědomovali si však jisté vlastní rezervy ve vztahu k tomuto tématu: „*Na začátcích, kdy jsme vůbec nevěděli, všechno jsme se učili…“*. Znatelné bylo také to, že si byli dobře vědomy své odpovědnosti: *„…je to docela zodpovědnost…abych nezpůsobila něco, jako že se úplně zavře…“*.

Také pro pracovníky organizací zaměřujících se na sociální a pedagogickou práci s OMP byl projekt IClife již na počátku považován za: „***zajímavý, optimistický, užitečný, smysluplný, pozitivní, zvyšující kompetence všech zúčastněných, zvyšující prestiž lidí s mentálním postižením**.“* a jeho myšlenka přijímán celkově pozitivně, jako: *„dobrá, zajímavá, překvapující, užitečná a reálná…Je to úžasný nápad.“* Mimo to by dle očekávání dotazovaných myšlenka projektu IClife mohla **pozitivně ovlivnit postoje společnosti** *„…klient s tím MP se socializuje, dostane se do společnosti, i to bude formovat tu společnost v tom, že těm lidem dojde, že zase tak moc o nic nejde… Že to není taková katastrofa, když má někdo takovou poruchu.(D12).“* A **projekt IClife by mohl snad být inspirující také pro ostatní vysoké školy v ČR**. *„Tak mohlo by to samozřejmě mít ten přínos té inspirace pro tu školu. To znamená, že ostatní vysoké školy by měly tu vaši za nějaký vzor, který by mohli následovat. To znamená, že by se ten projekt mohl rozšířit poměrně široce. A ano, rovněž je to opět o tom setkání tady s touto skupinou lidí – k lepšímu porozumění a podobně (D7).“*

Všemi dotazovanými mimo univerzitu, včetně samotných lidí s mentálním postižením, byla za **nejpřínosnější pro OMP považována jednoznačně možnost pracovního uplatnění osob s mentálním postižením na univerzitě.** Lidé s mentálním postižením pak neméně pozitivně vnímali také vzdělávání a všechny s projektem spojené aktivity. Právě vzdělávání OMP na půdě univerzity bylo však pro řadu pracovníků z praxe něčím obtížně uchopitelným, tato **myšlenka byla proto**

částí dotazovaných zcela odmítnuta, nebo si to minimálně vůbec **neumějí představit**: „…*Představuju si nějaké obory, ve kterých by se mohli vzdělávat na vysoké škole, přiznám se, že mě žádný nenapadá, konkrétně…Neumím si moc představit, že by studovali na univerzitě...(D6)"*, pokud by se však jednalo pouze o studijní program praktického charakteru, uměli by si jej někteří dotazovaní představit již lépe: *„No tak jako studovat jo, že jo, třeba na nějaké ty workshopy, nebo na nějaké jako určitě, ale zase ne každý (D1)."*

Pracovníci a studenti univerzity však viděli přínos v řadě dalších oblastí. Konkrétně v oblasti výuky: *„…,že někteří kolegové začali chápat, něco jiného je vykládat studentům o tom, jaké to je žít teda s nějakým postižením, a že něco jiného je když to řekne ten člověk sám, a to je hrozně důležitý, protože když to slyšej a přidá k tomu ten člověk příběh, tak je to hned upřímnější a pochopitelnější(D5).",* v oblasti vlastní pracovní zkušenosti: *„…* ***že se podařilo spojit více oblastí např. servis-learning, IC life, výuku****... vše to bylo krásně propojené, výhoda byla...já nevím, spíš v rovině rozšíření obzorů,* ***že bychom třeba mohli pokračovat v té problematice****, že to pro mě už není cizí.",* v oblasti poznání *„…****dověděla jsem se mnoho o lidech s mentálním postižením, mnoho o studentech a taky opravdu mnoho o sobě.***" a v neposlední řadě v osobní rovině: *„…A pak to mělo pro mě ještě ten osobní rozměr, emocionální...to, že tihle lidé jsou velmi upřímní, autentičtí a já se s nimi dostala do nějakého užšího kontaktu…".*

Spolupráci v rámci projektu považují všichni dotazovaní, kteří byli zapojeni do projektových aktivit také za velmi přínosnou, a to v celé řadě oblastí života všech zúčastněných: *„Určitě to rozšířilo obzory nejen mně, ale i kolegům a studentům. Pro lidi s MP to zase byl velký zážitek a zpestření, v některých aktivitách bychom mi i oni rádi pokračovali, a také to plánujeme…a pracovníci soc. služeb to také chválili a byli by pro další spolupráci…taky zjistili, že jejich klientům nehrozí žádná újma, a že je v mnohém možná také podceňují… Hlavně dotáhnout vše do konce, a také dál pokračovat v tom, co jsme začali.(D3*)." Projekt a jeho přínos pak také v mnohém předčil počáteční očekávání *„Vidím, že kontakt s tou skupinou může být větší přínos, než jsem čekala….(D4).", a to i u lidí z bohatými zkušenostmi z praxe, „…já jsem z počátku byl skeptickej, jak co se týče studentů, tak univerzity a* ***hrozně mně těšilo, jak ti lidé se k tomu postavili*** *(D5)."* Všichni dotazovaní vnímají změnu na UPOL směrem k inkluzi OMP, která je však zatím znatelná hlavně na Katedře křesťanské sociální práce. **Několik organizací by v nastavené spolupráci také velmi rádo**

pokračovalo, stejně jako do projektu zapojení klienti těchto služeb: „...*Dokonce byli takoví smutní, že to všechno končí a že už setkávání nebude, protože oni to vnímali velmi pozitivně. (D2).“* V případě dvou studentek je aktivní účast v projektu IClife dokonce motivovala k tomu, aby uvažovaly o tom, že by se mohly práci s touto cílovou skupinou věnovat i nadále: *„Dřív jsem nad tím ani neuvažovala…, a teď se mi to jako podsouvá…jsem na tý cestě dál, jako než dřív…ale vyloženě…asi úplně ne…“, „WOW!* ***Vnímám to jako takový vnitřní naplnění… právě tohle****…“*. Jedna ze studentek svou zkušenost získanou zapojením se do projektu IClife popsala těmito slovy: ***„Jako, že není jen být student, vozíčkář, člověk s MP, doktor, nebo docent…jen se toho nebát a být prostě spolu….“*** , a to je dle cílů projektu zřejmě přesně ten cíl, kterého mělo být dosaženo, stejně jako nastavení další spolupráce projektem zformovaného týmu, která již v červnu začala, protože na chodbách katedry již probíhá výstava fotografií paní L. Stále také probíhají rozhovory a setkání na půdě UPOL, zejména ohledně pracovních míst pro OMP na univerzitě, jak bylo zřejmé z obsahu diskusního setkání s názvem „Ohlédnutí za projektem IClife“*, které proběhlo* 18. června 2019 na katedře Křesťanské sociální práce UPOL diskuzní setkání, kde se sešli jak lidé zapojení do projektu IClife, tak např. zástupci Centra podpory studentů se specifickými potřebami UP, zástupkyně personálního oddělení UPOL a zástupci dalších institucí a neziskových organizací se zájmem o problematiku zaměstnávání a sociálního začleňování OMP. Cílem tohoto setkání bylo jednak sumarizovat akční plán vytvořený v lednu 2019 a zrekapitulovat aktivity za období 2016 – 2019, ale také hledat možnosti řešení pro vytvoření pracovních míst pro OMP na UPOL. A tak by brzy mělo vzniknout minimálně jedno pracovní místo pro člověka s mentálním postižením, a také je v plánu katedry Křesťanské sociální práce lidi s mentálním postižením zapojit v nějaké formě do výuky a pokračovat také v kurzech pro ně.

Závěr

Projekt ICLIFE byl na počátku spojený s řadou nejasností a nejistoty, a to jak na straně pracovníků organizací, které měly být do projektu zapojeny, tak na straně studentů a pracovníků UPOL. Všechny těžkosti však nakonec byly spíše přínosem, protože konkrétní představu o způsobu realizace cílů projektu při zahájení projektových aktivit téměř nikdo z dotazovaných neměl, ale o hodnotách, spojených se zapojením osob s mentálním postižením do univerzitního campusu, současně nikdo z dotazovaných nepochyboval. Myšlenka projektu byla přijímán celkově pozitivně a podle očekávání dotazovaných mohla také do budoucna pozitivně ovlivnit postoje celé společnosti. Projekt ICLIFE byl velmi inspirující, což se potvrdilo tím, že se v průběhu projektu připojila celá řada partnerů. Za nejpřínosnější pro osoby s MP považována jednoznačně možnost jejich pracovního uplatnění na univerzitě. Lidé s mentálním postižením pak velmi pozitivně vnímali také vzdělávání a všechny s projektem spojené aktivity.

Pracovníci a studenti univerzity viděli přínos také v řadě dalších oblastí a spolupráci v rámci projektu považují všichni dotazovaní, kteří byli zapojeni do projektových aktivit, také za velmi přínosnou, a to v celé řadě oblastí života všech zúčastněných. Projekt a jeho přínos pak také v mnohém předčil počáteční očekávání a všichni dotazovaní vnímají změnu na UPOL směrem k inkluzi osob s MP, která je však zatím znatelná hlavně na Katedře křesťanské sociální práce. Několik organizací by v nastavené spolupráci také velmi rádo pokračovalo, stejně jako do projektu zapojení klienti těchto služeb. V případě dvou studentek je aktivní účast v projektu IClife dokonce dále motivovala k tomu, aby uvažovaly o tom, že by se mohly práci s touto cílovou skupinou věnovat i nadále. Jedna ze studentek svou zkušenost získanou zapojením se do projektu IClife popsala těmito slovy: **„Jako, že není jen být student, vozíčkář, člověk s MP, doktor, nebo docent…jen se toho nebát a být prostě spolu….“** , a to je přesně ten cíl, kterého mělo být dosaženo.

Seznam literatury a zdrojů:

BARTOŇOVÁ. Miroslava, Marie. VÍTKOVÁ. 2017. Společné vzdělávání orientované na posílení kompetencí učitelů a žáků v inkluzivním prostředí školy. Brno : Masarykova univerzita. ISBN 978- 80-210-8757-6

BARTOŇOVÁ, Miroslava, Pavla. PITNEROVÁ, Marie. VÍTKOVÁ, 2013. Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami ve středním školství. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-243-7

BEDNÁŘ, Martin. 2008. Intuice nenahradí vzdělání a odbornost. In: Samaritán, ročník IV, číslo 1, Otrokovice

BEDNÁŘ, Martin. 2012. Kvalita v sociálních službách. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, ISBN 978-80-244-3070-6

BUCHANAN, Ian. 2013. Social work Practice and Learning Disabilities in DAVIS, Martin Social Work. Chichester : John Wiley and sons. ISBN 978-1-118-45172-4

BURYOVÁ Ivona.2010. Rozpory v charakteru pomáhání v pomáhajících profesích Sociální práce/Sociálna práca č. 3, s. 38. ISSN 1213-6204

ČSÚ. Obyvatelsto. [online]. ©2019. [Cit.2020-24-01], Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_lide

ČSÚ. Tabulka – Uživatelé výhradně pobytových sociálních služeb. [online] ©2017 [Cit.2020-25-01], Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/130887156/260023190302.pdf/a66bc1b1-88f7-40b7-af0e-0643dc8afc79?version=1.1

ČSÚ. Tabulka – vysoké školy veřejné a soukromé [online] ©2018 [Cit. 2020-25-01, Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/90577081/23004219125.pdf/a6f2e5fc-2727-430b-b8bd-a4954fe81260?version=1.0

ČT, Stav sociálních služeb v Česku. 90´ČT24. 2020. https://www.ceskatelevize.cz/porady/11412378947-90-ct24/220411058130121/video/745461

GOJOVÁ. Alice. 2015. (Bezmocná) sociální práce jako zdroj zplnomocnění? Sociální práce/Sociálna práca, č.2, s. 52 – 63, ISSN 1213-6204

GROULÍKOVÁ, Dana a Daniela JAKLOVÁ STŘIHAVKOVÁ. 2015. Postoje žáků se zrakovým postižením k alkoholu a cigaretám: výzva pro sociální práci i speciální pedagogiku. Časopis sociální práce, Brno: AVSP, č. 2, s. 15. 64-75. ISSN 1213-6204.

HÁJKOVÁ. Vanda, Iva. STRNADOVÁ. 2013, Denotace inkluzivního vzdělávání v s odkazem pro vzdělávací praxi v České republice, *PEDAGOGIKA* č.2, s. 255 – 257. ISSN 2336-2189

HÁJKOVÁ Vanda, Iva. STRNADOVÁ, 2010. Inkluzivní vzdělávání. Praha : Grada. ISBN 978-80-247-3070-7

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum v pedagogice [on-line]. nedatováno.[cit – 20-01.02], Dostupné z: http://web.ftvs.cuni.cz/hendl/metodologie/kvalvyzkpedhendl.pdf

HORA, Ondřej, Miroslav. SUCHANEC, Martin. ŽIŽLAVSKÝ, 2014. Evaluační výzkum. Brno : Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6887-2

HORVÁTOVÁ, Ivana, Lucie. PASTIERIKOVÁ, 2017. Inkluzivní vzdělávání na vysokých školách v České republice, INTEGRACE A INKLUZE VE ŠKOLNÍ PRAXI č.6/ročník IV., Praha : Forum, ISSN 2336-1212

HACHOVÁ, Stanislava. Výchova a vzdělávání osob s mentálním postižením. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2013. Monografie. ISBN 978-80-7414-677-0

CHRISTNET [online]. 2018. [cit. 2020-09- 25] Dostupné z: http://www.christnet.eu/zpravy/29190/v_ceske_republice_byly_ustaveny_komunity_archa_jeana_vaniera.url

ICLIFE, Inclusive Campus Life wins Gouden Prokkel prize, Dostupné z: https://www.iclife.eu/news.html

JELÍNKOVÁ, Marie. Názor učitelů na inkluzivní vzdělávání. Olomouc, 2018. bakalářská práce (Bc.). UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Cyrilometodějská teologická fakulta

JELÍNKOVÁ, Marie. Inkluzivní vzdělávání - kontroverzní téma. Olomouc, 2018. absolventská práce (DiS.). CARITAS – Vyšší odborná škola sociální Olomouc

JŮN, Hynek. 2010. Moc, pomoc a bezmoc v sociálních službách a ve zdravotnictví. Praha: Portál, ISBN 978-80-7367-590-5

KRATOCHVÍLOVÁ, Jana. 2013. Inkluzivní vzdělávání v české primární škole: teorie, praxe, výzkum. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6527-7

KRIŠŤAN, Alois, Martin. BEDNÁŘ, Vzdělávání sociálních pracovníků v České republice. 2012. in BALOGOVÁ, Beáta, Eva Klimentová. Výzvy a trendy vo vzdelávaní v sociálnej práci. Zborník prispevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v dňoch 26.-27. apríla v Prešove, ISBN 978-80-555-0613-5

KREBS, Vojtěch a kol.. Sociální politika, 3. přepracované vydání. 2005. Praha: ASPI. ISBN 80-7357-050-5

L´ARCHE international foundation, [cit. 28.10.2019] Dostupné z https://www.efc.be/member-post/larche-international-foundation/

LECHTA, Viktor. 2016. Inkluzivní pedagogika. Praha: Portál, ISBN 978-80-262-1123-5

MATOUŠEK, Oldřich. Ústavní péče. Vyd. 2. přeprac. a rozš. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. Studijní texty. ISBN 80-85850-76-1

MATULAYOVÁ, Tatiana. Analýza legislatívy Slovenskej a Českej republiky. Sociální práce, 2014. ISSN 1213-6204

MERTOVÁ, Nina. Příprava osob s mentálním postižením pro samostatný život v neziskové organizaci PFERDA. In POSPÍŠIL, David a Lucie SMUTKOVÁ, ed. Podpora člověka v jeho přirozeném prostředí: sborník vědeckých textů z mezinárodní vědecké konference XIII. Hradecké dny sociální práce, Hradec Králové 23. až 24. září 2016 = Support of Person in Community : anthology of contributions of international scientific conference the XIII. Hradec Days of Social Work, Hradec Králové 23-24 September 2016. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2017. Texty k sociální práci. ISBN 978-80-7421-121-8

MICHALÍK, Jan, Pavlína BASLEROVÁ a Michal RŮŽIČKA. Postoje pedagogických pracovníků k vybraným aspektům společného vzdělávání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018. Monografie. ISBN 978-80-244-5321-7.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY [online]. 2004. [cit.2019-04-20] Dostupné z: http://www.msmt.cz/ministerstvo/zakon-o-pedagogickych-pracovnicich-a-o-zmene-nekterych-zakonu-1

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY [online]. 2020. [cit. 2019-04-21] Dostupné z: http://www.vzdelavani2020.cz/images_obsah/dokumenty/ramec_vs.pdf

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Sociální práce a vzdělávání. [on-line]. 2020. [cit. 2020-03-01] Dostupné z:https://www.mpsv.cz/socialni-prace-a-vzdelavani

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Pobytové služby. [online] © 2019. [cit. 2020-25-01], Dostupné z: https://www.mpsv.cz/web/cz/pobytove-sluzby

MIOVSKÝ, Michal. 2007. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada. ISBN 80-247-1362-4

NÁRODNÍ CENTRUM PODPORY TRANSFORMACE SOCIÁLNÍCH SLUŽEB. Ústavní sociální služby v České republice.2013. MPSV : Praha, Dostupné z: http://www.trass.cz/wp-content/uploads/2016/02/celorepublikova-analyza.pdf

NOVOSAD, Libor. 2006. Základy speciálního poradenství. Praha: Portál, ISBN 978-80-7367-174-3

NÁRODNÍ RADA OSOB SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM. Vybrané statistické údaje o OZP. [online] ©2007. [cit.2019-09-21]. Dostupné z: http://www.nrzp.cz/dokumenty/Vybrane_statisticke_udaje_OZP_2007.pdf

OMBUDSMAN. Domovy pro osoby s postižením nejsou domovem. [online] ©2020 [Cit.2020-01-25]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/aktualne/tiskove-zpravy-2020/domovy-pro-osoby-s-postizenim-nejsou-domovem/

PANČOCHA. Karel, Marie. Vítková. 2013. Analýza sociálních determinantů inkluzivního vzdělávání. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6457-7

ROSE Andrew H., Jennifer R. Rose, Rick B. Miller & W. Justin Dyer (2018) Exploring hope as a mediator between religiosity and depression in adolescents, Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought, 37:3, 239-253, DOI: 10.1080/15426432.2018.1488646

SCHNEIDER, L. Robert. Social Work Advocacy.: A New Framework for Action. 2001. Belmont: Virginia Commonwealth University, ISBN 978-08-304-152-43

STRAUS, Anselm. Juliet. CORBINOVÁ, Základy kvalitativního výzkumu. 1999. Brno : Sdružení podané ruce a nakladatelství Albert Boskovice, ISBN 80-85834-60-X

ŠÁNDOROVÁ, Zdenka, EHLOVÁ. Marcela, MYSLIVEC. Jaroslav, Rovné příležitosti v oblasti inkluzivního vzdělávání, podpora studentů se specifickými potřebami v České republice a příklad dobré praxe University Pardubice. 2017.

[online] ©2020 [Cit.2020-02-29]. Dostupné z: http://odborne.casopisy.palestra.cz/index.php/dap/article/view/125/pdf_1

ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2003. Speciální pedagogika. ISBN 80-7178-821

TANNENBERGROVÁ, Monika. 2016. Průvodce školní inkluzí aneb Jak vypadá kvalitní základní škola současnosti ?. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. ISBN 978-80-7552-008-1

THOROVÁ, Kateřina. 2006. Poruchy autistického spektra. Praha: Portál, ISBN 80–7367–091–7

VALENTA, Milan, Jan MICHALÍK a Martin LEČBYCH. Mentální postižení. 2., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Grada, 2018. Psyché. ISBN 978-80-271-0378-2
VALENTA, Milan, Jan MICHALÍK a Martin LEČBYCH. Mentální postižení: v pedagogickém, psychologickém a sociálně-právním kontextu. Praha: Grada, 2012. Psyché. ISBN 978-80-247-3829-1

WATIER Lenka, „Ubylo žáků se zdravotním postižením“, měsíčník Statistika a my, vydání 5/2016 Český statistický úřad: Praha. ISSN 1804-7149 [on-line] 2016, cit.[19-11-21], Dostupné z: https://www.statistikaamy.cz/2016/05/ubylo-zaku-se-zdravotnim-postizenim/